

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Beata Czarnecka-Działuk

Kary kombinowane – kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności orzekane na podstawie art. 37b k.k.

Zagadnienia teoretyczne i praktyka orzecznicza

Warszawa 2017

Spis treści

Wstęp	1
Część I. Geneza wprowadzenia możliwości orzekania sekwencyjnego kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności	3
Część II. Analiza teoretyczna regulacji zawartej w art. 37b k.k.....	7
Część III. Doświadczenia zagraniczne w stosowaniu reakcji karnej obejmującej krótkoterminowe pozbawienie wolności oraz karę wolnościową.....	12
Anglia i Walia.....	13
Francja	15
Szwajcaria	16
Część IV. Rozmiary korzystania z możliwości orzekania kar kombinowanych w świecie statystyk sądowych.....	17
Część V. Orzekanie sekwencji kar w świetle badań aktowych.....	26
Cel i zakres badań aktowych.....	26
Dobór próby.....	27
Opis kwestionariusza do analizy akt sądowych.....	30
Informacje o skazanych.....	32
Przestępstwa, za które wymierzono sekwencję kar	40
Tok postępowania a pojawianie się opcji skazania na podstawie art. 37b k.k.....	46
Kary wymierzone na podstawie art. 37b k.k.	53
Problemy wykonywania sekwencji kar	63
Podsumowanie	67
Uwagi de lege lata	73
Postulaty de lege ferenda.....	76
Aneks.....	77
Kwestionariusz – Stosowanie sekwencji kar (art. 37b k.k.)	77
Bibliografia.....	87

Wstęp

Poszukiwanie odpowiedniej, skutecznej i racjonalnej reakcji na przestępstwo stale stanowi aktualny problem społeczeństw i państw.

W naszym kraju nowym środkiem reakcji prawnokarnej jest możliwość jednoczesnego zastosowania dwóch rodzajowo różnych kar wykonywanych sekwencyjnie. Po odbyciu krótkoterminowej kary pozbawienia wolności skazany zostaje poddany reżimowi kary ograniczenia wolności, polegającej zwykle na wykonywaniu prac na rzecz społeczności.

Ta nowa reakcja może budzić – i w istocie budzi – wiele dyskusji. Podaje się w nich w wątpliwość jej charakter – czy jest to samodzielny, nowy środek prawnokarnej reakcji, czy tylko dyrektywa wymiaru kar.

Dlatego też istotnym staje się przeanalizowanie tej nowej reakcji prawnokarnej pod kątem wskazania problemów teoretycznych oraz praktycznych jej stosowania.

Należy zbadać rozmiary korzystania z możliwości orzekania kar kombinowanych w pierwszych latach obowiązywania tej instytucji, na podstawie statystyk sądowych.

Dalej, badanie praktyki orzekania kombinacji kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności winno objąć analizę akt spraw, w których zastosowano tę możliwość. W szczególności analiza ta uwzględni rodzaje przestępstw, ich powagę (ciężar gatunkowy), charakterystykę sprawców oraz inne okoliczności brane pod uwagę przy łącznym wymierzaniu obu kar.

Niniejsze badanie ograniczone zostało do wyżej wskazanych dwóch metod. Przedmiotem kolejnych badań mogłoby być poznanie poglądów sędziów orzekających w wydziałach karnych (zarówno tych, którzy stosują sekwencję kar, jak i tych, którzy tego jeszcze nie uczynili) oraz prokuratorów, którzy mogą wnioskować – i w praktyce to czynią – o zastosowanie art. 37b kodeksu karnego¹.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.; tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 ze zm.); dalej: k.k.

Ważnym jest wskazanie problemów związanych ze stosowaniem możliwości orzekania sekwencji kar oraz próba oceny realizowania celu, jaki przyświecał wprowadzeniu tej możliwości do systemu prawa karnego, a także sformułowanie wniosków i wytycznych dla praktyki *de lege lata* oraz ewentualnie *de lege ferenda*.

Część I. Geneza wprowadzenia możliwości orzekania sekwencyjnego kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności

Jak zaznaczono we wstępie, pojawienie się pomysłu stosowania kombinacji kar wpisuje się w nurt poszukiwania adekwatnych reakcji na przestępczość i prowadzenia racjonalnej polityki karnej. Analizy jej kształtu, prowadzone w ostatnich latach, wykazywały w szczególności bardzo wysoki odsetek kar pozbawienia wolności wymierzanych z zawieszeniem jej wykonania oraz niepokojąco dużą liczbę spraw, w których jednak dochodziło do wykonania tej kary². Wykazywano przy tym, że z jednej strony zawieszenie wykonania kary, zwłaszcza niewspierane obowiązkami probacyjnymi, bywa odbierane jako brak reakcji czy bezkarność, a z drugiej – że w przypadku odwieszenia kary pozbawienia wolności jej wymiar jest istotnie wyższy, niż gdyby została ona orzeczona od razu w postaci bezwzględnej.

Analizowanie różnych wątków i postulatów formułowanych pod adresem polityki karnej wykraczają poza zakres niniejszego opracowania. Warto jednak pamiętać, że poszukiwaniu optymalnej reakcji na przestępstwo dla celów prewencji indywidualnej, jak i ogólnej zawsze powinna towarzyszyć świadomość trudności we wskazaniu „kary sprawiedliwej”. Ezzat Fattah określił nawet wysiłki sędziów, aby precyzyjnie i adekwatnie dobrać wymiar kary do konkretnego przypadku, jako beznadziejnie trudne, co jest następstwem niemożności zdefiniowania pojęcia sprawiedliwości³.

Pierwszy raz koncepcja sekwencji kar pojawiła się w rządowym projekcie zmian ustaw karnych z grudnia 2013 r.

² Por. m.in. *Atlas przestępczości w Polsce 3*, A. Siemaszko (red.), Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2003, str. 255; P. Moczydłowski, *Probacja*, <https://www.rpo.gov.pl/pliki/1177487895.pdf> (dostęp: 17.01.2018).

³ E. Fattah, *The dawning of a new era in social reaction to crime: promise, po-tential and limitations of restorative justice*, „Archiwum Kryminologii” 2012/34, s.15; więcej na temat sprawiedliwości w prawie karnym: B. Czarnecka-Działuk, P. Wiktorska, *Sprawiedliwość i jej różnorodne oblicza [w:] Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Warszawa 2013, s. 237-257.

Z uzasadnienia projektu wynika, że celem reformy prawa karnego było poszerzenie możliwości różnorodnego reagowania na przestępczość. „Projekt zmierza do wypracowania różnych strategii skutecznego i dolegliwego systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, zależnych od charakteru i rodzaju przestępczości. (...) projektodawca negatywnie ocenia praktykę dewaluacji ceny, jaką należy zapłacić za popełnione przestępstwo, związaną z orzekaniem kar w okolicach dolnego progu sankcji karnej, i to najczęściej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. (...) zmierza ku temu, by Kodeks karny przewidywał wolnościową, ale równocześnie dolegliwą reakcję na drobną przestępczość; wobec średniej przestępczości, w zależności od konkretnego przypadku, uzyskiwał możliwości orzekania kar wolnościowych, izolacyjnych lub mieszanych (...) a w końcu tam, gdzie napotykana jest przestępczość zawodowa, repetytywna i rażąco naganna – uzyskał możliwości surowszej niż dotychczas represji prawnokarnej”⁴.

W uzasadnieniu projektu wskazano, że przewidzianym w projekcie istotnym *novum* jest „instytucja kary mieszanej, jako kombinowanej formy represji prawnokarnej, która powinna być szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występów”⁵, że ma to dać możliwość orzekaniu bezwzględnych kar pozbawienia wolności poniżej granic dolnego zagrożenia za dany czyn wobec ograniczenia możliwości orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem i że jest to „sposób inkorporacji kar wolnościowych do typów czynów zabronionych zagrożonych karą pozbawienia wolności od roku do 10 lub od dwóch do 12 lat”⁶.

W uzasadnieniu rządowego projektu wskazano również, że w wielu sytuacjach wymierzenie krótkoterminowej kary izolacyjnej jest wystarczające dla osiągnięcia odpowiedniego oddziaływania w zakresie prewencji specjalnej oraz że uzupełnieniem oddziaływania penalnego będzie kara ograniczenia wolności, skierowana ku ugruntowaniu społecznie pożądanых zachowań skazanego, a jednocześnie pozbawiona tak silnego stygmatyzującego skutku.

⁴ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/39FD209B7AC6C45AC1257CDE0042D631/%24File/2393-uzas.docx> (dostęp: 26.03.2018).

⁵ Tamże.

⁶ <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/39FD209B7AC6C45AC1257CDE0042D631/%24File/2393-uzas.docx>, s.11-14 (dostęp: 26.03.2018).

Pomysł wprowadzenia możliwości zastosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i wykonywanej po niej kary ograniczenia wolności w miejsce sankcji przewidzianej za dane przestępstwo pojawił się już po zakończeniu prac Komisji Kodyfikacyjnej. Komisja Kodyfikacyjna opiniowała później cały projekt. W swojej opinii z lutego 2014 r. Komisja wyraziła poparcie dla ograniczania kar izolacyjnych i stwierdziła, że: „interesującym pomysłem jest łączenie kary pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności”. Wyraziła jednak wątpliwości, czy „propozycja ta nie idzie zbyt daleko, obejmując swoim zakresem kary orzekane za występki zagrożone karami do 12 lat, a nawet (art. 178) do lat 15. Wydaje się bardziej racjonalne ograniczenie możliwości łączenia kary pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności na zasadach przewidzianych w tym przepisie, jeżeli zagrożenie karą za występki nie przekracza 10 lat. Należy także rozważyć, czy chciano przy tej regulacji osiągnąć efekt, że kara orzeczona będzie mogła być znacznie łagodniejsza od kary wymierzonej za takie samo przestępstwo z nadzwyczajnym jej złagodzeniem”. Komisja Kodyfikacyjna stwierdziła, że propozycja odnosząca się do projektowanego art. 37b k.k. wymaga jeszcze dokładnego przemyślenia⁷.

Podobne postulaty znalazły się w opinii Biura Analiz Sejmowych, autorstwa Andrzeja Sakowicza. Znalazło się w niej stwierdzenie, że projektowany art. 37b k.k. zasługuje na uwagę i że „przewiduje on instytucję kary mieszanej, jako kombinowanej formy represji prawnokarnej (...). Z uwagi na nowatorski charakter tego rozwiązania oraz konieczność zapewnienia racjonalnej polityki karnej, zasadnym jest ograniczenie możliwości łączenia kary pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności (...) tylko do występków zagrożonych nie przekraczających 10 lat”⁸.

Biuro Legislacyjne Kancelarii Senatu w swojej opinii stwierdziło, że propozycja wprowadzenia „sankcji karnej kombinowanej” to jedno z najbardziej nowatorskich rozwiązań. Uznało również, że zastosowanie tego przepisu „nie jest wynikiem

⁷ *Opinia o projekcie ustawy z dnia...2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw – projekt z dnia 10 grudnia 2013 r.*, <https://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/opinie-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-karnego/download,2663,3.html>; <http://www.rp.pl/artukul/1098495-Kodeks-karny--kary-mieszane-powielizacji.html#ap-1> (artykuł „Chrońmy kodeksy przed politykami” w „Rzeczpospolitej” aprobujący stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej).

⁸ A. Sakowicz, *Opinia prawna na temat projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2393) z 23 czerwca 2014 r.*, <http://docplayer.pl/amp/38798599-Opinia-prawna-na-temat-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-druk-sejmowy-nr-2393.html>, s. 9 (dostęp: 25.02.2018).

nadzwyczajnego złagodzenia czy obostrzenia. Jest to dyrektywa wymiaru kary modyfikująca system sankcji przewidzianych pod poszczególnymi typami czynów zabronionych⁹ (tak jak przedstawiał projektodawca). W opinii Biura Legislacyjnego Kancelarii Senatu ukazano też szczegółowo przebieg prac legislacyjnych.

Możliwość orzekania sekwencji kar – art. 37b – wprowadzono nowelizacją kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.¹⁰ Niecały rok później ją zmodyfikowano – w nowelizacji prawa karnego z marca 2016 r. wyłączono możliwość zawieszenia kary pozbawienia wolności orzekanej w myśl art. 37b k.k.¹¹

⁹ *Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 809)*, Kancelaria Senatu, Biuro Legislacyjne, <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/2846/plik/809.pdf> (dostęp: 22.02.2017).

¹⁰ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

¹¹ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 437) – dodano do art. 37b k.k. zapis: „Przepisów art. 69–75 nie stosuje się”.

Część II. Analiza teoretyczna regulacji zawartej w art. 37b k.k.

Nowa instytucja – możliwość sekwencyjnego orzeczenia kary krótkoterminowego pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności w miejsce kar przewidzianych za określone przestępstwo – wywołała zainteresowanie doktryny. W wyniku dyskusji uwidocznił się szereg kontrowersji co do jej ukształtowania.

Przede wszystkim, w literaturze dyskutowano na temat jej **prawnego charakteru: czy możliwość przewidziana w art. 37b tworzy nowy środek karny, czy jest dyrektywą wymiaru kary**. Sam projektodawca nie rozwiązał tego dylematu, zawierając w uzasadnieniu stwierdzenie mogące sugerować, że instytucja ta stanowi zarówno dyrektywę wymiaru kary, jak i nowy środek, skoro – jak napisano w uzasadnieniu – modyfikuje system sankcji pod typami czynów zabronionych i – dalej – używa się zwrotu „sposób ustawowego wprowadzenia tego rodzaju sankcji”. Nie da się nie dostrzec w tym stwierdzeniu pewnej sprzeczności. Komentowane jest to mocniej – że „takie postrzeganie omawianej regulacji jest rażąco niespójne; art. 37b k.k. nie może jednocześnie stanowić szczegółowej dyrektywy wymiaru kary oraz regulacji wprowadzającej do sankcji nowy rodzaj kary”¹².

To, czy można uznać instytucję możliwości wymierzania sekwencji kar za dyrektywę wymiaru kary, jest wątpliwe. Jediną wskazaną przesłanką jej zastosowania jest fakt, że dotyczy występów zagrożonych karą pozbawienia wolności niezależnie od dolnej granicy zagrożenia. Poza tym wskazano tylko, że wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności nie może przekroczyć 6 miesięcy, jeśli górna granica zagrożenia wynosi co najmniej 10 lat, a gdy mniej, to trzech miesięcy. Przy określaniu wysokości obu sekwencyjnie wykonywanych kar, a również przy wybieraniu możliwości zastosowania omawianej instytucji, należy więc odwołać się do ogólnych dyrektyw wymiaru kary. W szczególności, Mikołaj Małecki stwierdził, że art. 37b k.k. daje sądowi kompetencję („sąd może orzec”) do wymierzenia sekwencji kar na podstawie ogólnych dyrektyw sędziowskiego wymiaru kary (art. 53

¹² J. Kosonoga-Zygmunt [w:] R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 341 i cytowana tam literatura; M. Błaszczak, *Kara mieszana* [w:] S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka (red.) *Przyszłość polskiego prawa karnego. Alternatywne reakcje na przestępstwo*, Olsztyn 2015, s.154.

k.k.)¹³. Wobec tego, trudno samą tę instytucję uznać za dyrektywę. Dlatego też właściwsze jest mówienie tylko o **dyrektywnym charakterze** omawianej instytucji oraz określenie możliwości wymierzenia kar sekwencyjnych jako **instytucji tzw. sądowego (sędziowskiego) wymiaru kary**, za czym opowiadają się w szczególności Jarosław Majewski, Julia Kosonoga-Zygmunt, Magdalena Błaszczyk, Violetta Konarska-Wrzosek, Marek Mozgawa¹⁴ i Mikołaj Małecki.

Analiza różnych spotykanych w doktrynie poglądów przemawia za przyjęciem, że możliwość orzeczenia sekwencji kar nie stanowi ani dyrektywy, ani nowego rodzaju kary, ale coś zupełnie innego. Przekonujące są zwłaszcza argumenty Jarosława Majewskiego, świadczące o tym, że ponieważ instytucja ta nie rozszerza katalogu kar możliwych do wymierzenia za daną grupę przestępstw (wpływając na ustawowy wymiar kary) – a jedynie może znaleźć zastosowanie do występków ustawowo zagrożonych karą pozbawienia wolności, a oprócz niej także innymi karami – trzeba uznać, że jest to instytucja sądowego (czy sędziowskiego) wymiaru kary i nie należy do kategorii przepisów współkształtujących ustawowe zagrożenia za występki, których dotyczy¹⁵. Za trafne trzeba też uznać proste stwierdzenie Tadeusza Bojarskiego, że jest to „jakaś swoista forma zamiany rodzaju kary”¹⁶.

W kwestii, **czy instytucja przewidziana w art. 37b k.k. stanowi nową sankcję karną**, w doktrynie spotyka się odmienne poglądy. W szczególności zauważa to Alicja Grześkowiak, która pisze, że kara mieszana, chociaż istnieje jako kombinacja różnorodnych kar, jest jednolitą karą, mającą własną treść i cele¹⁷.

Za tym, że instytucja wprowadzona w art. 37b k.k. nie kreuje nowego rodzaju kary wypowiedzieli się natomiast m.in.: Jarosław Majewski, Mikołaj Małecki, J. Kosonoga-Zygmunt, Violetta Konarska-Wrzosek, B.J. Stefańska, M. Błaszczyk. Należy im przyznać rację i uznać, że chodzi o nową formę reakcji na przestępstwo, złożoną

¹³ M. Małecki, *Sekwencja krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności (art. 37b k.k.) – zagadnienia podstawowe*, „Palestra” 2015/7-8, s. 37.

¹⁴ *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2017, s.13.

¹⁵ J. Majewski, *Komentarz do art. 37b k.k., teza 3 i teza 7* [w:] J. Majewski, *Kodeks Karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.

¹⁶ T. Bojarski, *Kara Łączona – komentarz do art. 37b* [w:] T. Bojarski (red.) *Kodeks karny Komentarz*, Warszawa 2016, s. 165.

¹⁷ A. Grześkowiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 326-331.

z dwóch wykonywanych bezpośrednio po sobie kar. Mikołaj Małecki wskazuje, że sąd wymierza każdą z tych kar na osobnych zasadach, kierując się dyrektywami sądowego wymiaru kary właściwymi dla każdej z nich – nie istnieją osobne dyrektywy wymiaru kary mieszanej¹⁸. Jasnych wskazań co do wymierzania sekwencji kar nie można też znaleźć w niezwykle lakonicznym (cytowanym już – por. przypis 6) uzasadnieniu wprowadzenia sekwencji kar w projekcie rządowym. Zawarto w nim stwierdzenie, że jest to kombinowana forma represji prawnokarnej, „która powinna być szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występków”.

Kolejną dyskusyjną kwestią to **zakres stosowania sekwencji kar: czy dotyczy występków zagrożonych tylko karą pozbawienia wolności** (tak twierdzą zwłaszcza Alicja Grześkowiak i Marek Mozgawa), czy **również alternatywnych kar nieizolacyjnych** (za czym opowiadają się Mikołaj Małecki, Jarosław Warylewski, Warylewski, Zofia Świda, Ryszard Stefański, B.J. Stefańska, J. Lachowski, J. Kosonoga-Zygmunt).

Poza wątpliwościami co do charakteru instytucji, sporym problemem jest **nazwanie instytucji przewidzianej w art. 37b k.k.** Jak wspomniano, kontrowersje budzi często spotykane w literaturze, ale i np. w oficjalnych materiałach statystycznych, określanie omawianej instytucji jako „kary mieszanej”. Termin ten, mimo że łatwy w stosowaniu, choćby z powodu zwięzłej formy, jest słusznie krytykowany. Szczegółowo przeanalizował tę kwestię Mikołaj Małecki. Uważa on nazwę „kara mieszana” za całkowicie nieadekwatną, ponieważ:

„po pierwsze, nie mamy tu do czynienia z karą (singularis), lecz z dwiema osobnymi karami (pluralis): jedną z tych kar jest pozbawienie wolności (art. 32 pkt 3 k.k.), a drugą ograniczenie wolności (art. 32 pkt 2 k.k.);

po drugie, sąd wymierza każdą z tych kar na osobnych zasadach, kierując się dyrektywami sądowego wymiaru kary właściwymi dla każdej z nich – nie istnieją osobne dyrektywy wymiaru kary mieszanej;

¹⁸ M. Małecki, *Wstrząśnięta, nie mieszana*, <https://dogmatykarnisty.blogspot.com/search/?q=wstrz%C4%85%C5%9Bni%C4%99ta>, 28 kwietnia 2015 (dostęp: 26.08.17).

po trzecie, jednoczesne jest jedynie orzekanie tych kar, natomiast każda z nich jest wykonywana na osobnych zasadach, według przewidzianej w ustawie sekwencji (nic więc się tutaj nie miesza);

po czwarte, sąd musi uzasadnić, że orzeczenie kary ograniczenia wolności bez jednoczesnego orzekania kary pozbawienia wolności nie spełniłoby celów kary (dyrektywa pierwszeństwa kary wolnościowej z art. 58 § 1 k.k.);

po piąte, stosowanie nazwy »kara mieszana« w orzecznictwie jest całkowicie niedopuszczalne, ponieważ taka kara jest nieznana ustawie”¹⁹.

W doktrynie spotyka się takie określenia omawianej instytucji, jak „kara sekwencyjna”, „koniunkcja kar” (Mikołaj Małecki, Jarosław Majewski). „kumulatywna kara ograniczenia wolności”, „kary łączone (mieszane)” (Tadeusz Bojarski), podobnie Teodor Szymanowski – „rodzaj kar łączonych”. Są trafniejsze niż popularyzujący się termin „kara mieszana”. Teodor Szymanowski, omawiając projektowaną propozycję art. 37b k.k., wyraził pogląd, że niezbędnym warunkiem efektywności tej instytucji jest zapewnienie odbywania kary pozbawienia wolności w odosobnieniu, a w warunkach polskich przynajmniej w oddzielnych pomieszczeniach, w celu ochrony skazanych sprawców przed możliwą demoralizacją w zakładach karnych. Nie zauważył jednak odnośnego uregulowania w projekcie zmian do kodeksu karnego wykonawczego²⁰.

Kolejne dyskusyjne – i dyskutowane w doktrynie – zagadnienia to znaczenie górnej i dolnej granicy zagrożenia, możliwość zawieszenia kary pozbawienia wolności, kwestie zatarcia skazania.

Warto zwrócić uwagę na szczegółową i dogłębną analizę możliwości zawieszania kary pozbawienia wolności wymierzanej na podstawie art. 37b k.k., jaką przeprowadził Mikołaj Małecki, korzystając z uznanych metod interpretacji tekstów prawnych. Zwrócił on uwagę, że przed nowelizacją z 2016 r. żadna

¹⁹ M. Małecki, *Wstrząśnięta, nie mieszana*, <https://dogmatykarnisty.blogspot.com/search/?q=wstrz%C4%85%C5%9Bni%C4%99ta>, 28 kwietnia 2015 (dostęp: 26.08.17).

²⁰ T. Szymanowski, *Reforma prawa karnego w Polsce. Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny z dnia 8 maja 2014 r.*, „Palestra” 2014/9, s. 115.

z wymierzonych kar pozbawienia wolności nie powinna zostać zawieszona, zaś po niej istnieje możliwość zawieszenia kary przewidziana w art. 60 k.k.²¹

Instytucja wprowadzona w art. 37b k.k. jest trudna do zinterpretowania i budzi szereg istotnych wątpliwości teoretycznych. Podjęcie trudu przeprowadzenia interpretacji norm prawnych ujętych w omawianym przepisie wydaje się niezbędne w świetle praktycznych implikacji istniejących wątpliwości, choćby co do charakteru instytucji – czy jest to nowy środek reakcji karnej, czy instytucja sędziowskiego wymiaru kary. Świadczą o tym w szczególności dyskusje na forach sędziowskich. Warto rozważyć wykorzystanie uniwersalnej koncepcji interpretacji Macieja Zielińskiego, bazującej na systemowym podejściu do prawa pojmowanego jako zbiór norm rekonstruowanych z przepisów należących do różnych aktów prawnych z niekiedy różnych gałęzi prawa i eksponującej normatywność tekstu prawnego²². Mikołaj Małecki, analizując omawiany przepis, wskazuje, że po rozwinięciu informacji normatywnej, ujętej w sposób skondensowany w treści art. 37b k.k., omawianą regulację należy odczytywać następująco: „sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – [sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym] 6 miesięcy, oraz karę ograniczenia wolności do lat 2”²³.

Instytucja przewidziana w art. 37b k.k. z pewnością będzie przedmiotem dalszych trudnych dociekań i rozważań oraz interpretacji teoretyków prawa, na przykład pod kątem jej funkcji normatywnych. Zadanie to przekracza jednak ramy niniejszego raportu. Być może też art. 37b k.k. doczeka się kolejnej nowelizacji albo wytycznych dla praktyków co do jego stosowania, za czym należy się zdecydowanie opowiedzieć. Wobec tak dużych wątpliwości istnieje potrzeba ustawowego uregulowania wyraźnych luk w normatywnym modelu omawianej instytucji. Propozycje *de lege lata* i *de lege ferenda* (formułowane w doktrynie oraz te będące wynikiem badań) zamieszczone zostaną w końcowej części pracy.

²¹ M. Małecki, *Co zmienia nowelizacja art. 37b k.k.?*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016/2, s. 21.

²² A. Choduń, *Koncepcja wykładni prawa Macieja Zielińskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016/4, s. 58.

²³ M. Małecki, *Sekwencja krótkoterminowej kary...*, s. 38.

Część III. Doświadczenia zagraniczne w stosowaniu reakcji karnej obejmującej krótkoterminowe pozbawienie wolności oraz karę wolnościową

Jak wspomniano, idea wprowadzenia reakcji karnej w postaci kombinacji krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności została podjęta poza pracami Komisji Kodyfikacyjnej, co spowodowało brak podbudowy teoretycznej. W dyskusji parlamentarnej powoływano się na podobne rozwiązania istniejące w innych państwach, jednak w sposób dość ogólny, bez wskazywania szczegółów konkretnych uregulowań prawnych ani doświadczeń państw, w których takowe istnieją.

T. Szymanowski, omawiając w swoim artykule propozycję wprowadzenia „tzw. kary mieszanej lub kombinowanej, polegającej na krótkotrwałej izolacji (do 3 miesięcy), stosowanej najpierw, a następnie wykonywaniu kary ograniczenia wolności”, stwierdził, że „Jest to rodzaj kar łączonych, znany w niektórych krajach europejskich (np. Francji)”²⁴.

Należy zwrócić uwagę, że dla oceny już przyjętego w naszym kraju rozwiązania mogą być jednak przydatne wiadomości o tym, jak podobne instytucje funkcjonują w innych krajach. W związku z tym opracowano i rozesłano do osób i instytucji z państw europejskich krótką ankietę, w której pytano, czy w porządku prawnym danego państwa przewidziano stosowanie kombinacji krótkoterminowego pozbawienia wolności i jakiejś formy kary wolnościowej łączącej się z poddaniem sprawcy próbie i wypełnianiem nałożonych obowiązków. Otrzymano jednak niewiele odpowiedzi – z Francji, Niemiec, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii. Na ich podstawie najogólniej można stwierdzić, że przewidziana w art. 37b k.k. możliwość zastosowania sekwencji nie ma idealnych odpowiedników w innych systemach prawnych.

Warto natomiast przyrzeć się podobnym – co do idei – pewnym możliwościom istniejącym w prawie Anglii i Walii oraz we Francji.

²⁴ T. Szymanowski, *Reforma prawa...*, s. 115.

Anglia i Walia

Instytucję *custody plus*, zwaną też *custody plus order*, wprowadzono w Criminal Justice Act (CJA) z 2003 r. Była to sztandarowa nowość ówczesnej reformy prawa karnego²⁵, polegająca na tym, że skazani na karę pozbawienia wolności w wymiarze do 12 miesięcy mieli odbywać ją tylko przez pewien krótszy czas (od 2 do 13 tygodni) w zakładzie karnym, a po zwolnieniu z niego przez pozostały dłuższy okres (do 26 tygodni) mieli pozostawać pod kontrolą kuratora i stosować się do nałożonych przez sąd obowiązków, takich jak wykonywanie nieodpłatnej pracy, uczestniczenie w zajęciach lub programach, zakazu wykonywania określonej działalności, ograniczenia swobodnego poruszania się typu *curfew* łączone z dozorem elektronicznym, a także warunków określonych przez władze więzienia²⁶. Nadzór wykonywany w społeczności lokalnej miał sprzyjać resocjalizacji i zapobiegać powracaniu do przestępstwa. Złamanie wymienionych warunków skutkowało powrotem do zakładu karnego na okres pozostały do odbycia kary, a decyzję o tym podejmował organ wykonujący nadzór; możliwe było odwołanie do *Parole Board* – Rady ds. Zwolnień Warunkowych²⁷. W myśl art. 181 ustawy CJA ogólne założenie polegało na tym, aby w ten sposób wykonywać wszystkie kary pozbawienia wolności w wymiarze do 12 miesięcy. Przewidywano wejście w życie tej instytucji w 2006 r., jednak z powodu oczekiwanych problemów to nie nastąpiło – postanowiono poddać nową instytucję dalszym konsultacjom²⁸. Wątpliwości nie rozwiąły wytyczne do Criminal Justice Act, które jedynie podkreślały możliwość stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności poniżej 12 miesięcy do czasu wejścia w życie przepisów o *curfew order*²⁹. Ostatecznie przepisy

²⁵ Mówiono o niej jako o „okręcie flagowym” tej reformy.

²⁶ Artykuły 154, 199, 201, 202 i 204 Criminal Justice Act 2003.

²⁷ https://sixthformlaw.info/01_modules/mod1/1_3_penal_system_2_powers/21_powers_custody.htm (dostęp 4.07 2018).

²⁸ *New Sentences: Criminal Justice Act 2003. Guideline*, Sentencing Guidelines Council, s. 24, https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/imposition-consultation/supporting_documents/SGC%20New%20Sentences%20CJA%202003%20PDF%201.pdf (dostęp 4.07 2018).

²⁹ G. Gooch, M. Williams, *A Dictionary of Law Enforcement*, 2007, <http://dx.doi.org/10.1093/acref/9780192807021.001.0001>
<http://oxfordindex.oup.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095654860> (dostęp 6.07 2018).

te nigdy nie weszły w życie (nawet eksperymentalnie) i zostały uchylone w 2012 r.³⁰ Warto zapoznać się ze zgłaszanymi wątpliwościami co do wykonywania kary przez krótki okres w więzieniu i potem pod nadzorem kuratora w środowisku lokalnym. Wskazywano zwłaszcza, że *curfew order* – jak każda kara krótkoterminowa – pociąga za sobą niebezpieczeństwo nadmiernej prizonizacji, zwiększa ryzyko recydywy poprzez utrudnienie wyboru i stosowania w tak krótkim czasie właściwych metod wychowawczych czy odpowiednich systemów oddziaływania, często także utrudnia sprawcy dokonanie rekompensaty lub wręcz uniemożliwia ofierze dochodzenie swoich praw. Dlatego też postulowano orzekanie raczej dłuższych wolnościowych okresów oddziaływania na drobnych przestępców niż umieszczanie ich w zakładach karnych³¹. Podkreślano, że zamiast kar krótkoterminowych, właściwsze byłoby ukaranie sprawcy grzywną lub orzeczenie określonego obowiązku w ramach *community sentence*, co zdecydowanie zmniejsza ryzyko wystąpienia negatywnych skutków w psychice i zachowaniu sprawcy, stanowiąc dobrą alternatywę ukarania tych, którzy swoim czynem nie zasłużyli przecież na długotrwałą izolację.

Podsumowując, choć w Anglii i Walii uchwalono przepisy pozwalające na łączenie krótkotrwałego uwięzienia ze środkiem wolnościowym, to po analizie możliwych trudności nie odważono się przez kilka lat nawet na eksperymentalne wypróbowanie ani na wprowadzenie w życie *custody plus order*. Istotna jest tu duża skala przewidywanego stosowania tej instytucji, co uzasadniało obawy dotyczące wydolności systemu probacji. Warto jednak wziąć pod uwagę wskazywane negatywne skutki uwięzienia oraz ograniczenia stosowania programów resocjalizacyjnych w zakładach karnych w krótkim czasie.

³⁰ Zostały uchylone przez Legal Aid, Sentencing and Punishing of Offenders Act – por. M. Partington, *Introduction to the English Legal System 2016-2017*, Oxford University Press, 2016, s. 137.

³¹ T. Wischmeyer, *Strafrechtliche Sanktionen und ihre Reform in England und Wales*, „*Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*” 2006, Bd 118, z. 3, s. 777 – cyt. za K. Tkaczyk, *Współczesny system karania w Anglii i Walii*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok XII: 2008, s. 308.

Francja

Na ustawodawstwo tego kraju powoływano się w trakcie prac parlamentarnych, choć – jak wspomniano – w sposób bardzo ogólny. Odpowiadając na pytania w badaniu ankietowym podkreślono jednak, że co do zasady francuska polityka karna stara się unikać stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności oraz że praca na cele społeczne jest alternatywą dla uwięzienia. Jednakże system kar dodatkowych (*peine complémentaire*) umożliwia sędziom orzeczenie krótkoterminowego pozbawienia wolności, po którym wykonuje karę pracy na cele społeczne (*travail d'intérêt général*). Ta możliwość jest bardzo ograniczona i odnosi się do małej grupy drobnych czynów (kilkanaście rodzajów naruszeń prawa o ruchu drogowym, po jednym z zakresu prawa o ochronie zdrowia, budowlanego i kodeksu karnego). Regułą jest, że praca na cele społeczne może zostać zastosowana w miejsce pozbawienia wolności, a nie w połączeniu z nim (art. 131-8 francuskiego kodeksu karnego)³². Podkreśla się też subsydiarny charakter kary pozbawienia wolności, formułuje się zasady wymierzenia kary zastępczej na wypadek niewykonania kary pracy na cele społeczne³³. Zwraca się uwagę, że pracę na cele społeczne można orzec, wówczas gdy oskarżony wyrazi na to zgodę.

Na podstawie informacji uzyskanych zarówno z odpowiedzi na pytania w ankiecie, jak i z dostępnych materiałów książkowych nie można wyciągnąć wniosków co do rozmiarów stosowania czy oceny opisanej możliwości poza tym, że jest ona bardzo wąsko ujęta i że stanowi wyjątek od zasad przyjętych w przepisach oraz w polityce karnej.

³²Treść art. 131-8: „Lorsqu'un délit est puni d'une peine d'emprisonnement, la juridiction peut prescrire, à la place de l'emprisonnement, que le condamné accomplira, pour une durée de vingt à deux cent quatre-vingts heures, un travail d'intérêt général non rémunéré au profit soit d'une personne morale de droit public, soit d'une personne morale de droit privé chargée d'une mission de service public ou d'une association habilitées à mettre en oeuvre des travaux d'intérêt général. La peine de travail d'intérêt général ne peut être prononcée contre le prévenu qui la refuse ou qui n'est pas présent à l'audience. Le président du tribunal, avant le prononcé du jugement, informe le prévenu de son droit de refuser l'accomplissement d'un travail d'intérêt général et reçoit sa réponse. La peine de travail d'intérêt général peut être prononcée lorsque le prévenu, absent à l'audience, a fait connaître par écrit son accord et qu'il est représenté par son avocat.” – <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20160711> (dostęp 6.07.2018).

³³Por. jw., art. 131-9 kodeksu karnego.

Szwajcaria

Prawo karne Szwajcarii nie przewiduje łączenia krótkoterminowej kary pozbawienia wolności z pracą na cele społeczne. Do niedawna istniała natomiast możliwość zastąpienia kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy obowiązkiem pracy na cele społeczne, za zgodą oskarżonego (art. 37.1 szwajcarskiego kodeksu karnego). W wyniku reformy prawa karnego z 2015 r., która weszła w życie 1 stycznia 2018 r., praca na cele społeczne (*gemeinnützige Arbeit*) przestała być odrębnym rodzajem sankcji i stanowi jedynie formę wykonania kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy oraz pozostałej do wykonania kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej 6 miesięcy – art. 79a kodeksu karnego Szwajcarii³⁴.

Podsumowując, z informacji zebranych w rezultacie ankiety wynika, że w innych krajach nie praktykuje się takiego łączenia kar, jakie przewidziano w polskim art. 37b k.k. W niemal wszystkich nadesłanych odpowiedziach przewijał się wątek odchodzenia od krótkoterminowych kar pozbawienia wolności oraz warunków uzyskiwania zgody skazanego na zamianę kary pozbawienia wolności na obowiązek pracy na cele społeczne. Ta ostatnia jest bowiem najczęściej alternatywą dla kary pozbawienia wolności, a nie kolejnym po nim stosowanym środkiem.

³⁴Art. 79a: „If it is not anticipated that the offender will abscond or commit further offences, the following sentences may be served in the form of community service: a. a custodial sentence of no more than six months; b. the remainder of a sentence of no more than six months after taking account of time spent on remand; or c. a monetary penalty or a fine. 2 Community service is not permitted as a means of serving an alternative custodial sentence. 3 Community service is work that benefits social institutions, public works or persons in need. The work is unpaid. 4 Four hours of community service correspond to one day of a custodial sentence, one daily penalty unit of a monetary penalty or one day of an alternative custodial sentence in the case of contraventions. 5 The executive authority shall allow the offender a specific period not exceeding two years within which to complete the community service. In the case of community service carried out in lieu of a fine, this period may not exceed one year. 6 If the offender fails to comply with the conditions of community service imposed by the executive authority despite being warned to do so, the custodial sentence shall be served in the normal manner or in the form of semi-detention, or the monetary penalty or fine shall be enforced” – <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html> (dostęp 6.07 2018).

Część IV. Rozmiary korzystania z możliwości orzekania kar kombinowanych w świetle statystyk sądowych

Niezwykle interesującym jest to, jak do nowej, a nawet – jak się o niej mówi – do rewolucyjnej instytucji orzekania sekwencji kar podchodzą sądy. Analiza danych liczbowych z pierwszego okresu obowiązywania przepisów umożliwiających orzekanie przez sądy kar kombinowanych może dać odpowiedź na pytanie, czy omawiana instytucja jest przyjmowana z dużą ostrożnością, niechęcią czy – przeciwnie – z akceptacją. Oczywiście pełnej oceny przez praktyków należy spodziewać się po upływie dłuższego czasu, jednak obserwowanie pierwszych zastosowań tej możliwości może wskazać na pewne tendencje i oczekiwania wobec nowej możliwości reakcji prawnokarnej.

W niniejszym opracowaniu przeanalizowane zostaną dane za pięć pierwszych półroczy obowiązywania art. 37b k.k. Przyjęcie półrocznych okresów spowodowane jest potrzebą uwzględnienia wszystkich informacji osiągalnych w czasie realizowania badania – dostępne były dane od drugiego półrocza 2015 r., kiedy omawiany przepis wszedł w życie, do końca 2017 r.

O ile w pierwszym półrocznym okresie (druga połowa 2015 r.) liczba skazanych przez sądy rejonowe na kary kombinowane wyniosła 729, o tyle w drugim okresie (I połowa 2016 r.) już 1755, w II połowie 2016 r. – 1594, w I połowie 2017 r. – 1770 i w II połowie 2017 r. 1571 osób skazanych na sekwencyjne kary. Jak widać po dynamicznym wzroście liczby zastosowania kombinacji kar w drugim półroczu jej funkcjonowania, odnotowano spadek liczby skazanych (o 161). W kolejnych półrocznych okresach liczba skazanych znów była nieco wyższa w pierwszej połowie roku i niższa w drugiej. W 2016 r., pierwszym, za który dostępne są dane za cały rok, liczba skazanych na sekwencję kar w sądach rejonowych wyniosła 3542, a w 2017 r. – 3341. W drugim roku obowiązywania była więc niższa niż w roku ubiegłym, o 201. Należy jednak pamiętać, że wciąż jest to instytucja nowa i poziom skazań może jeszcze ulegać zmianie.

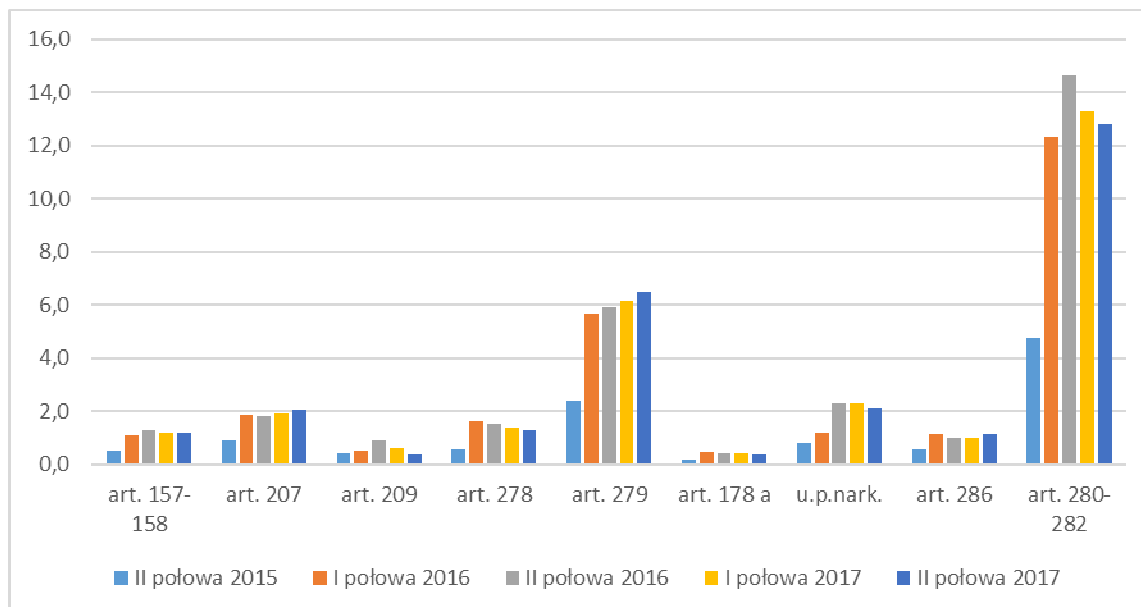
Warto sprawdzić, jak kształtował się odsetek skazań na sekwencję kar w stosunku do ogółu osądzonych. W pierwszym półrocznym okresie wyniósł on 0,7%, a później

ustabilizował się na poziomie około 1,6%, z niewielką tendencją wzrostową. Można by stwierdzić, że instytucji przewidzianej w art. 37b k.k. nie stosuje się zbyt często. Wydawać by się też mogło, że jej znaczenie dla osiągnięcia celów, którym miała służyć, jest znikome. Jednak gdy poddamy analizie stosowanie kar za niektóre przestępstwa, okazuje się, że udział kar sekwencyjnych wśród innych zastosowanych kar jest znacznie większy niż gdy to dotyczy ogółu skazanych za wszystkie przestępstwa. Nie można zatem pominąć ich możliwego wpływu na uwidocznione w statystykach sądowych ograniczenie wymierzania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem.

Warto zatem przeanalizować, jakich rodzajów przestępstw najczęściej dotyczyły skazania na sekwencję kar, a zwłaszcza, czy nie były to przestępstwa najmniej poważne, a także, jak się obawiano, czy nie były to przestępstwa szczególnie niebezpieczne i o dużym stopniu społecznej szkodliwości. Oczywiście na podstawie samej kwalifikacji prawnej czynu nie da się ocenić jego ciężaru; decydują o tym okoliczności, sposób popełnienia i wiele różnych innych czynników. Można kolokwialnie stwierdzić, że „rozbój rozbojowi nierówny”, gdyż w jednym przypadku przemoc polega na przytrzymaniu rąk i przeszukaniu kieszeni, a w innym – na obezwładnieniu w brutalny sposób, np. ciężkim w skutkach pobiciu. Odpowiedź na pytanie o charakter czynów, za które orzeczono sekwencję kar, będzie można po analizie konkretnych przypadków i opinii sędziów w badaniach empirycznych. Warto jednak przyjrzeć się, w przypadku jakich rodzajów przestępstw najczęściej sięgano po możliwość wymierzenia kar kombinowanych.

Na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości, zawartych w sprawozdaniach MS-S6 dział 1.1. Osądzeni według rodzajów przestępstw, można stwierdzić, że największy odsetek skazań na sekwencję kar odnotowano w przypadku przestępstw przeciw mieniu: kradzieży rozbójniczych (art. 280-282 k.k.), kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.) i kradzieży zwykłej (art. 278 k.k.), znęcania się (art. 207 k.k.), przestępstw z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, spowodowania średniego i lekkiego uszkodzenia ciała oraz udziału w bójce lub pobiciu (art. 157-158 k.k.), oszustw (art. 286 k.k.), uporczywego uchylania się od alimentacji (art. 209 k.k.) oraz prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości bądź pod wpływem środka odurzającego. Ilustruje to wykres 1.

Wykres 1. Odsetek kar wymierzonych sekwencyjnie w stosunku do ogółu kar orzeczonych za wybrane przestępstwa

Skupiono się zatem na analizie wymiaru kar za wymienione przestępstwa i grupy przestępstw.

Wśród przestępstw przeciwko mieniu najczęściej skazanych na podstawie art. 37b k.k. to sprawcy kradzieży z włamaniem. Ich liczba zwiększyła się ze 139 w drugiej połowie 2015 r. aż do 633 w drugiej połowie 2016 r., po czym zmniejszyła się do 211. W tabeli 1 przedstawiono również udział wybranych rodzajów kar orzekanych za to przestępstwo w ogólnej liczbie skazań.

Tabela 1. Wybrane rodzaje kar orzekanych za kradzież z włamaniem

Artykuł 279 k.k.	Skazani na sekwencję kar		% skazanych na pozbawienie wolności	% skazanych na karę ograniczenia wolności
	liczba	%		
I poł. 2015	-----	-----	95,8	68,6
II poł. 2015	139	2,4	90,3	63,5
I poł. 2016	239	5,7	83,0	53,2
II poł. 2016	633	5,9	81,1	45,2
I poł. 2017	371	6,2	82,5	39,6
II poł. 2017	211	4,6	75,4	38,4

Na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości, obliczenia własne.

Jak widać z zawartych w tabeli 1 obliczeń, sekwencja kar jest orzekana wobec coraz większego odsetka sprawców kradzieży z włamaniem, a coraz mniej z nich skazywanych jest na karę pozbawienia wolności. Zmniejszył się przy tym bardzo, bo prawie o jedną trzecią, udział kary pozbawienia wolności wymierzanej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (od niespełna 70% do mniej niż 39%). Oczywiście, orzekanie sekwencji kar tylko w niewielkim stopniu mogło się do tego przyczynić.

Za przestępstwa rozbójnicze (art. 280-282 k.k.; w większości przypadków – za typ podstawowy kradzieży rozbójniczej) na sekwencję kar skazywano również stosunkowo dużą liczbę sprawców: w II połowie 2016 r. – 571, w II połowie 2017 r. – 213. Dotyczyło to aż kilkunastu procent sprawców (por. tabela 2).

Tabela 2. Wybrane rodzaje kar orzekanych za przestępstwa rozbójnicze

Artykuły 280-282 k.k.	Skazani na sekwencję kar		% skazanych na pozbawienie wolności	w tym: z zawieszeniem	% skazanych na karę ograniczenia wolności
	liczba	%			
I poł. 2015	-----	-----	98,8	49,6	-----
II poł. 2015	106	4,8	91,0	49,0	2,3
I poł. 2016	268	12,3	82,1	35,7	8,6
II poł. 2016	571	14,7	80,0	25,9	4,1
I poł. 2017	371	13,3	80,9	23,6	4,4
II poł. 2017	213	11,3	72,9	16,3	3,1

Na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości, obliczenia własne

Za kradzieże zwykłe (art. 278 k.k.) na sekwencję kar skazywano około 1,5% sprawców (tylko w II połowie 2015 r. mniej, bo 0,4%).

Za oszustwa kary sekwencyjne wymierzono co setnemu sprawcy.

Warto zauważyć, że za mniejszej wagi włamania i przestępstwa rozbójnicze wymierzanie sekwencji kar było sporadyczne (maksymalnie 14 przypadków w II połowie 2016 r.). Może to wskazywać na to, że – zgodnie z zamysłem uwidocznionym w uzasadnieniu projektu zmian kodeksu karnego – sekwencje kar

mają być reakcją na przestępstwa nie te o najmniejszym, ale o średnim stopniu społecznej szkodliwości.

Kolejną grupą pod względem liczby zastosowań art. 37b k.k. były przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, gdzie zdecydowanie dominowało prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Liczba skazanych na sekwencję kar z art. 178a k.k. zwiększyła się parokrotnie, ale dotyczyła mniej niż 0,5% sprawców. Skazań w sprawach o spowodowanie wypadku było natomiast niewiele, lecz ich liczba również zwiększyła się z 5 w 2015 r. do 15 w 2016 r., w tym za 9 przestępstw kwalifikowanych przez następstwo; w II połowie 2016 r. – 10 przypadków, w tym 7 kwalifikowanych przez następstwo, a w I połowie 2017 r. – 11, w tym za 6 przestępstw kwalifikowanych przez następstwo.

Podwoiła się liczba skazań na podstawie art. 37b k.k. za niestosowanie się do orzeczonych środków karnych – z 31 do 63 w półrocznych okresach.

Ze szczególną uwagą należy podejść do danych dotyczących przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Liczba zastosowania art. 37b k.k. w sprawach o udział w bójce na początku badanego okresu zwiększyła się z 12 do 34 (w tym jeden przypadek kwalifikowany przez następstwo). Za spowodowanie lekkiego uszczerbku na zdrowiu skazano na sekwencję kar w I połowie 2017 r. 44 osoby, a za spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – 4 osoby.

W dyskusjach podnoszono możliwość zbyt łagodzenia represji karnej poprzez stosowanie art. 37b k.k. wobec sprawców takich przestępstw jak zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej. Przepis ten stosowano wobec około 20 sprawców zgwałceń w półrocznych okresach (a w całym 2017 r. wobec 37).

Kary kombinowane zastosowano w stosunku do pięciu sprawców seksualnego wykorzystania małoletnich w 2015 r. i wobec aż 63 w 2017 r. W zdecydowanej większości przypadków, bo w 54, wymierzono karę pozbawienia wolności w wyższym przedziale od 3 do 6 miesięcy. Karę ograniczenia wolności w przedziale od 6 miesięcy do roku orzeczono natomiast wobec 30 sprawców, a od roku do dwóch lat – wobec 28.

Warto przyrzeć się stosowaniu art. 37b k.k. wobec sprawców przestępstw przeciwko rodzinie. Sekwencję kar wymierzano około 2% sprawców znęcania się. Rozmiar stosowania kar kombinowanych wymierzonych za przestępstwo uporczywego uchylania się od alimentacji nie zmienił się i dotyczył w półroczach ponad dwudziestu przypadków.

Wskazane jest przeanalizowanie, czy na podstawie dostępnych danych statystycznych można zaobserwować jakieś zależności między stosowaniem instytucji skazania na sekwencję kar a strukturą korzystania z innych reakcji prawno-karnych. W szczególności należy zastanowić się, czy instytucja ta zastąpiła w jakiejś części kary wymierzone z warunkowym zawieszeniem ich wykonania. Powinno się zbadać, jakiego odsetka skazanych za konkretne przestępstwa dotyczyło orzeczenie kar kombinowanych i porównać udział spraw, w których warunkowo zawieszono orzeczone kary pozbawienia wolności, w ogólnej liczbie spraw. Dane zawiera tabela 3.

Tabela 3. Struktura orzekanych kar w latach 2015-2017

	II połowa 2015		I połowa 2016		II połowa 2016		I połowa 2017		II połowa 2017	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
kow	20578	22,7	30028	33,2	30703	36,4	29604	35,5	28309	36,3
w tym: kow w zaw.	263	1,3	129	0,4	83	0,3	38	0,1	36	0,1
k.p.w.	69225	76,5	58623	64,8	51753	61,4	52021	62,4	48092	61,7
w tym: k.p.w. w zaw.	52766	76,2	38361	65,4	30253	58,5	28451	54,7	25550	53,1
Kary kombinowane	729	0,8	1755	1,9	1787	2,1	1767	2,1	1574	2,0
Ogółem wybrane kary	90532	100,0	90406	100,0	84243	100,0	83392	100,0	77975	100,0

Na podstawie analizy statystyk orzekania kar w kolejnych okresach za wybrane rodzaje przestępstw można stwierdzić, że ich struktura ulegała zmianie. Nie można jednak dostrzec, aby to możliwość wymierzania sekwencji kar mogła w istotny sposób wpłynąć na zmniejszenie się udziału kar wymierzanych z zawieszeniem ich wykonania. Przede wszystkim wynika to ze stosunkowo małego udziału kar sekwencyjnych wśród innych kar, a także z nietypowości pierwszych miesięcy funkcjonowania nowej instytucji. Oczywiście warto przyrzeć się nawet tym pierwszym szczególnym danym. Zmniejszył się tuż po wejściu w życie nowych przepisów (w drugiej połowie 2015 roku) odsetek skazanych, wobec których

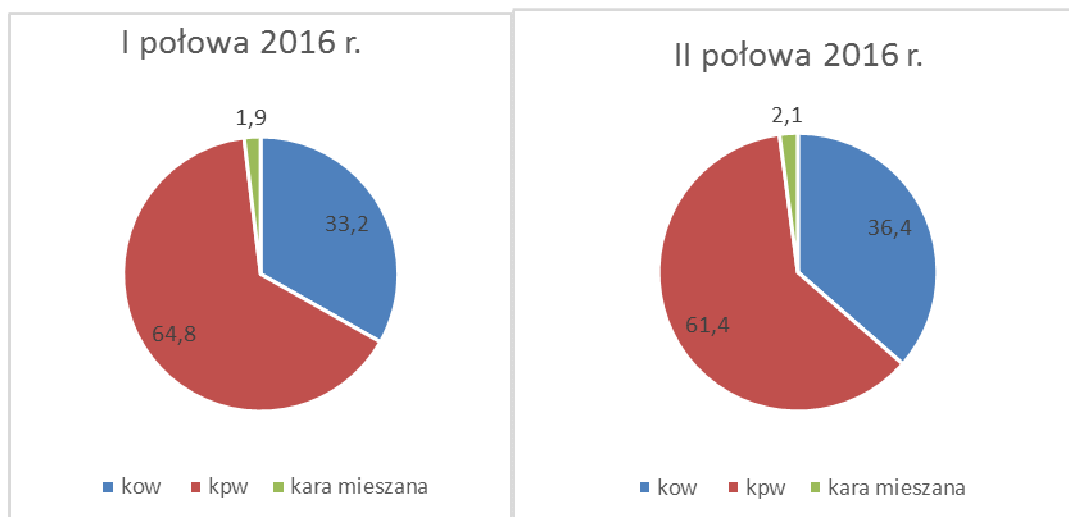
orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, z 80,2% do 75,5%. Faktu tego nie można uznać za skutek wprowadzenia możliwości wymierzenia kar sekwencyjnych, bo to ostatnie dotyczyło zaledwie 0,7% osądzonych.

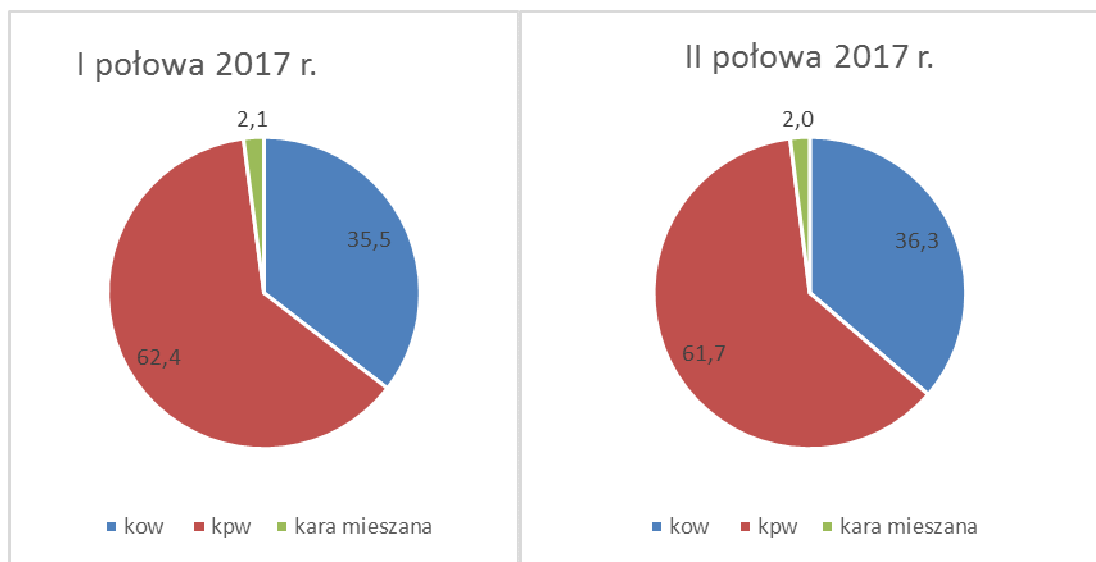
Wykres 2. Struktura orzekanych kar za wybrane przestępstwa w II połowie 2015 r.

Dane z kolejnych okresów, w tym dotyczące sprawców czynów, za które najczęściej wymierzano kary sekwencyjne, również nie wykazują jednoznacznego wpływu na zmniejszenie udziału skazanych na kary pozbawienia wolności z zawieszeniem. Ilustruje to wykres 3.

Wykres 3. Struktura orzekanych kar za wybrane przestępstwa w kolejnych półroczach 2016 i 2017 r.

Warto zwrócić uwagę, czy sekwencje kar stosuje się tak samo często w okręgach sądowych na terenie kraju oraz czy są sądy, które tego przepisu nie stosują. W drugiej połowie 2015 r. w 146 sądach rejonowych nie zastosowano przepisu art. 37b k.k. ani razu, a w pierwszej połowie 2016 r. w już wyraźnie mniejszej liczbie sądów rejonowych, bo w 96. W pierwszej połowie 2017 r. w 100 sądach rejonowych nie było skazań na podstawie art. 37b k.k. W całym 2017 r. w 67 sądach rejonowych nie stosowano sekwencji kar. Ustalenie, że aż w 1/3 sądów rejonowych nie skorzystano z możliwości skazania na sekwencję kar, może świadczyć o dużych wątpliwościach i rezerwie sędziów orzekających w sprawach karnych wobec tej możliwości. Ta ostrożność nie była raczej oparta na doświadczeniach (jakichkolwiek), gdyż w większości sądów, w których nie zastosowano art. 37b k.k. w 2017 r., nie miało to miejsca również wcześniej. Dla przykładu porównano informacje z 2017 r. o sądach, w których nie posłużono się tym przepisem, z danymi za I półrocze 2016 r. Okazało się, że wśród 67 sądów, w których w 2017 r. nie zastosowano sekwencji kar, było 21 sądów, w których w 2016 r. sięgnięto jeden raz po art. 37b k.k., i jeden sąd, w którym skazano 4 sprawców, a po roku nie skazano już nikogo. Nie można więc powiedzieć, że nieorzeczenie kar sekwencyjnych wynika ze złego ocenienia przez sądy zastosowania tej możliwości we wcześniejszym okresie.

Jeśli chodzi o sądy okręgowe, instytucji tej nie zastosowano w 40 sądach w drugiej połowie 2015 r., a w 2017 r. – w 20 sądach, przy czym tylko w 1 sądzie okręgowym w pierwszej połowie 2016 r. skazano na sekwencję kar 1 osobę, a w późniejszym okresie nie skazano już żadnej.

Warto porównać wymiar wymierzonej sekwencyjnie kary pozbawienia wolności, biorąc pod uwagę poszczególne rodzaje przestępstw. Za przestępstwa rozbójnicze, za przestępstwa z ustawy o zapobieganiu narkomanii oraz za włamania zdecydowanie częściej orzekano ją w większym wymiarze (powyżej 3 do 6 miesięcy), natomiast za znęcanie się, zwykłą kradzież i oszustwa najczęściej orzekano kary pozbawienia wolności do 3 miesięcy włącznie. Wymiar kary ograniczenia wolności był wyższy również w przypadku przestępstw rozbójniczych.

Ponieważ od wprowadzenia możliwości orzekania sekwencji kar upłynęło niecałe dwa i pół roku, trudno na podstawie pierwszych dostępnych danych statystycznych formułować uogólnione wnioski co do stosowania tej nowej instytucji. Jeszcze trudniej prognozować jej dalsze stosowanie. Można jednak stwierdzić, że najczęściej stosowana jest ona wobec sprawców przestępstw rozbójniczych – aż 13% sprawców tego przestępstwa (czyli więcej niż co dziesiąty) zostało ukaranych jednocześnie karą pozbawienia wolności poniżej dolnego progu zagrożenia i karą ograniczenia wolności, przy czym oba te rodzaje kar były wymierzane z reguły w większym możliwym wymiarze. Podobna sytuacja kształtowała się podczas wymiaru sekwencyjnych kar za włamania i za przestępstwa z ustawy o zapobieganiu narkomanii. Odwrotnie zaś było w przypadku przestępstwa znęcania się, oszustwa i kradzieży zwykłej. Zwraca uwagę pewne „ustabilizowanie się” liczby kar orzekanych na podstawie art. 37b k.k.

Część V. Orzekanie sekwencji kar w świetle badań aktowych

Cel i zakres badań aktowych

Badanie informacji zawartych w aktach spraw sądowych to kolejny krok, po analizie danych statystycznych, do poznania szczegółowych aspektów stosowania sekwencji kar. Celem jest poszerzenie wiedzy o tym, w przypadku jakiego rodzaju przestępstw orzeka się jednocześnie bezwzględną karę pozbawienia wolności oraz karę ograniczenia wolności. Chodzi tu o odnalezienie odpowiedzi na pytania: jaki jest charakter przestępstw, ich powaga? czy chodzi o czyny dokonane, czy też usiłowane? czy sekwencję kar stosuje się w przypadku zbiegu przestępstw, przestępstw ciągłych? kim byli pokrzywdzeni? Na podstawie badań aktowych można określić, wobec jakich sprawców stosuje się omawianą reakcję prawnokarną: czy są to osoby karane po raz pierwszy, czy też kolejny, zwłaszcza recydywiści? a jeśli tak, to jakiego rodzaju kary wcześniej wobec nich orzeczono? czy są to sprawcy młodociani, czy dorośli? czy i jakie inne informacje miał o nich sąd, orzekając w sprawie?

Analizie poddano także informacje o postępowaniu, a zwłaszcza czy stosowano środki zapobiegawcze, na jakim etapie uwidoczniła się możliwość orzeczenia sekwencji kar oraz z czyjej inicjatywy i z jakimi wnioskami stron była związana.

Kolejny cel badań aktowych to analiza rozmiaru orzekanych kar oraz innych zastosowanych środków karnych oraz obowiązków probacyjnych, a także tego, czy wyroki były zmienione w wyniku kontroli instancyjnej.

Zakres badań aktowych dotyczy więc kwestii materialnoprawnych oraz procesowych, obejmujących etap postępowania przygotowawczego oraz orzekania. Choć zagadnienia wykonywania sekwencji kar są niezmiernie ważne i interesujące, to nie ma jeszcze możliwości ich pełnego zbadania z uwagi na to, że art. 37b k.k. stosuje się od niedługo czasu i orzeczone kary w większości przypadków nie zostały jeszcze wykonane. W opracowanym kwestionariuszu do badania akt zawarto jednak

kilka pytań dotyczących postępowania wykonawczego, aby odnotować informacje już dostępne.

Dobór próby

W celu uzyskania reprezentatywnej próby dającej obraz stosowania sekwencji kar w całym kraju przeprowadzono losowanie uwzględniające liczbę skazań na podstawie art. 37b k.k. w sądach rejonowych oraz okręgowych w 2016 r.³⁵ Skazania na sekwencję kar miały miejsce w badanym roku w 149 sądach rejonowych i w 9 sądach okręgowych. Do próby wylosowano 73 sądy rejonowe, w których były skazania na sekwencję kar (co stanowi 49% wszystkich takich sądów). Z każdego z sądów wybranych do próby wylosowano 20% spraw.

Zwrócono się do powyższych sądów o nadesłanie określonej liczby spraw, w zależności od warstwy. Wyjątek stanowił Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieście, w którym było najwięcej skazań z wykorzystaniem art. 37b k.k. w Polsce – 69. Został on włączony do próby bez losowania i pobrano z niego próbę 20% spraw, czyli przekładając na liczby bezwzględne – 14. Do próby weszły także sprawy, w których art. 37b k.k. zastosowało w 2016 r. 9 sądów okręgowych.

Większość wylosowanych spraw (181) została rozpoznana w sądach rejonowych, a w 15 sprawach pierwszą instancją był sąd okręgowy. Ostatecznie do próby zakwalifikowano 196 przypadków.

Liczbę spraw z poszczególnych sądów ilustruje tabela 4.

³⁵ Operat losowania sporządził dr Marek Marczewski z Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Tabela 4. Liczba spraw z wylosowanych sądów rejonowych

	Częstość	Procent
Będzin	2	1,0
Białystok	1	0,5
Białogard	2	1,0
Bielsko-Biała	5	2,6
Brzesko	1	0,5
Bydgoszcz	1	0,5
Bytom	1	0,5
Ciechanów	3	1,5
Cieszyn	1	0,5
Dąbrowa Górnicza	3	1,5
Dąbrowa Tarnowska	2	1,0
Drawsko Pomorskie	2	1,0
Dzierżoniów	2	1,0
Elbląg	1	0,5
Gdańsk	5	2,6
Goleniów	1	0,5
Gorzów Wielkopolski	1	0,5
Inowrocław	4	2,0
Jelenia Góra	4	2,0
Kamienna Góra	2	1,0
Kartuzy	3	1,5
Kętrzyn	5	2,6
Kłodzko	4	2,0
Kraków	2	1,0
Kraków-Krowodrza	1	0,5
Kraków-Śródmieście	3	1,5
Legnica	1	0,5
Lidzbark Warmiński	1	0,5
Limanowa	1	0,5
Lipno	3	1,5
Łobez	5	2,6
Łódź	3	1,5
Łódź-Śródmieście	13	6,6
Międzyrzecz	4	2,0
Myszków	1	0,5
Nowa Sól	2	1,0
Nowy Dwór Mazowiecki	2	1,0
Nysa	1	0,5
Ostrowiec Świętokrzyski	2	1,0
Oświęcim	4	2,0
Piła	2	1,0
Piotrków Trybunalski	1	0,5
Płońsk	4	2,0
Poznań	5	2,6
Poznań-Nowe Miasto i Wilda	7	3,6

Poznań-Stare Miasto	5	2,6
Przasnysz	1	0,5
Puławy	2	1,0
Radom	1	0,5
Radomsko	2	1,0
Rybnik	5	2,6
Rzeszów	2	1,0
Siemianowice	1	0,5
Sieradz	3	1,5
Sokołów Podlaski	1	0,5
Sokółka	1	0,5
Starachowice	2	1,0
Strzelce Opolskie	3	1,5
Szamotuły	2	1,0
Szczecin-Centrum	5	2,6
Szczytno	1	0,5
Świdnica	4	2,0
Tomaszów Lubelski	1	0,5
Wadowice	2	1,0
Warszawa-Śródmieście	3	1,5
Wejherowo	1	0,5
Włocławek	2	1,0
Wschowa	2	1,0
Wyszków	1	0,5
Zabrze	5	2,6
Zamość	1	0,5
Zawiercie	4	2,0
Zgierz	3	1,5
Zielona Góra	4	2,0
Żyrardów	2	1,0
Ogółem	196	100,0

Akta sądowe w większości były jednotomowe (prawie 70%). Co piąta sprawa obejmowała dwa tomy akt, ale nadesłano też 19 spraw wielotomowych (nawet 25 i 28 tomów akt), co może sugerować, że były one skomplikowane dowodowo.

Licząca 28 tomów akt sprawa nr 8 dotyczyła udziału w pobiciu pseudokibiców w 2012 r. z użyciem niebezpiecznych narzędzi (maczet, siekier, drewnianych kijów, rur metalowych; użyto też gazu pieprzowego); jedna osoba w wyniku obrażeń zmarła, u drugiej spowodowano realne zagrożenie życia. Przepięstwa zakwalifikowano z art. 158 § 1 w zw. z art. 13 § 1 oraz z art. 158 § 3 w związku z art. 11 § 2 w związku z art. 57a § 1 k.k. Sprawa toczyła się od 2012 r. Opcja zastosowania sekwencji kar pojawiła się na rozprawie, we wniosku obrońców (ustanowiono dwóch obrońców, z wyboru) w związku z wnioskiem z art. 387 kodeksu

postępowania karnego³⁶. Orzeczono karę pozbawienia wolności 6 miesięcy i 24 miesiące ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania 35 godzin nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele społeczne oraz obowiązek zadośćuczynienia za krzywdę – 15 000 zł na rzecz małoletniego osieroconego syna pokrzywdzonego oraz 10 000 zł na rzecz drugiego pokrzywdzonego.

25-tomowa sprawa nr 45 dotyczyła wystawiania nierzetelnych faktur VAT – sprawca zarejestrował na swoje dane fikcyjną działalność gospodarczą (handel złotem) - art. 62 § 1 i §5 kodeksu karnego skarbowego; co związane było z udziałem w zorganizowanej grupie przestępczej - art. 258 § 1 k.k. w związku z art. 64 § 1 k.k. Sprawca był wcześniej 8-krotnie skazany na kary pozbawienia wolności – cztery razy na karę bezwzględną i czterokrotnie z zawieszeniem, ale jednak karę pozbawienia wolności wykonano). W skład wymierzonej sekwencji kar weszła kara 2 miesięcy pozbawienia wolności oraz 18 miesięcy ograniczenia wolności polegająca na dozorcze elektronicznym w pierwszych 6 miesiącach, a w kolejnych – na wykonywaniu 20 godzin pracy miesięcznie.

Opis kwestionariusza do analizy akt sądowych

Ponieważ jednym z pierwszych badanych zagadnień jest wskazanie, wobec jakich sprawców wymierzono sekwencję kar, w kwestionariuszu znalazły się pytania o wiek, stan cywilny, liczbę dzieci będących na utrzymaniu oraz wykształcenie sprawców. Wynotowywano informacje o tym, czy mieli oni zawód i z czego się utrzymywali (czy w chwili popełnienia przestępstwa mieli pracę i czy było to stałe zatrudnienie, praca dorywcza, czy byli na utrzymaniu innych osób albo korzystali ze świadczeń społecznych, czy posiadali majątek). Badano, czy akta zawierały inne informacje i opinie dotyczące warunków i właściwości osobistych sprawcy, zwłaszcza stanu zdrowia, nadużywania alkoholu i substancji psychoaktywnych, uzależnień. Zebrano również dane o uprzedniej karalności – za jakie przestępstwa, ile razy i na jakie kary byli oni wcześniej skazani, ze szczególnym uwzględnieniem wykonanych kar

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.; tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1904 ze zm.); dalej: k.p.k.

pozbawienia wolności (także orzeczonych z warunkowym zawieszeniem bądź jako kara zastępcza).

Pytania dotyczące popełnionych przestępstw uwzględniały ich liczbę, krótki opis, kwalifikację prawną, ewentualne współsprawstwo, formy sprawstwa i stadialne, pozostawanie sprawcy pod wpływem alkoholu lub środków psychoaktywnych, a także podstawowe informacje o tym, kim był pokrzywdzony i jaką wyrządził szkodę.

Dane o postępowaniu w sprawie obejmowały daty umożliwiające obliczenie, ile trwały poszczególne etapy, kwestię stosowania środków zapobiegawczych, przyznania się sprawcy do popełnienia czynu, posiadania obrońcy, aktywności pokrzywdzonego. Badano, w którym momencie postępowania pojawiła się opcja orzeczenia sekwencji kar i czy była ona wynikiem wniosku prokuratora, sprawcy lub jego obrońcy, czy też sam sąd dostrzegł celowość jej zastosowania. Analizowano, czy miało to wpływ na przebieg postępowania rozpoznawczego (posiedzenie czy rozprawa, ich liczba).

Wynotowywano informacje o wymiarze kar sekwencyjnych, zwłaszcza czy orzeczono takie kary i środki karne, jak proponowano we wnioskach. Badano uzasadnienia zastosowania art. 37b k.k., o ile były zawarte w uzasadnieniach. Sprawdzano, w ilu sprawach złożono apelacje i jakie podnoszono zarzuty, a zwłaszcza czy utrzymano w mocy orzeczoną sekwencję kar.

Analizując akta zastanawiano się, czy uzgodniona kara i inne środki uwzględniały prawnie chroniony interes pokrzywdzonego oraz czy przy sekwencji kar brano pod uwagę relację stopnia winy i dolegliwości, a także czy reakcja ta czyniła zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości.

Jak wspomniano, w kwestionariuszu znalazły się również pytania odnoszące się do postępowania wykonawczego, choć zdawano sobie sprawę, że informacje będą dostępne tylko w części spraw. Wynotowywano daty uprawomocnienia wyroku, przekazania go do wykonania, faktycznego rozpoczęcia i zakończenia wykonywania poszczególnych kar oraz uwagi dotyczące przyczyn ewentualnych opóźnień, kontrolowania wykonywania kary ograniczenia wolności i występowania trudności i problemów z tym związanych.

Kwestionariusz do badania akt sądowych zamieszczono w aneksie.

Informacje o skazanych

W wylosowanej próbie spraw było 190 mężczyzn i tylko 6 kobiet.

Informacje o **wieku skazanych** zawarto w tabeli 5.

Tabela 5. Wiek sprawców w chwili orzekania

	Częstość	Procent
17 – 20 lat	19	9,7
21 – 24 lat	19	9,7
24 – 29 lat	31	15,8
30 – 49 lat	81	41,3
50 lat i więcej	26	13,3
Brak danych	20	10,2
Ogółem	196	100,0

Zdecydowana większość skazanych była w średnim wieku – ponad 40% miało w chwili orzekania od 30 do 49 lat, a ponad 13% – 50 lat i więcej. Prawie co dziesiąty posiadał status młodocianego (3 osiemnastolatków, 5 dziewiętnastolatków i 11 dwudziestolatków). Tyle samo osób w chwili orzekania mieściło się w przedziale wiekowym od 21 do 24 lat.

Ponad połowa to kawalerowie, 17% żyło w małżeństwie i 11% w konkubinacie, a około 16% było rozwiedzionych lub pozostawało w separacji. Większość skazanych kobiet pozostawała w związku małżeńskim bądź nieformalnym.

Ponad 40% sprawców w chwili popełnienia przestępstwa nie miało na utrzymaniu małoletnich dzieci. Niemal co trzeci posiadał jedno dziecko, 13% – dwoje i około 11% – troje i więcej (1 sprawca – ośmioro).

Wykształcenie skazanych na sekwencję kar ilustruje tabela 6.

Tabela 6. Wykształcenie skazanych

	Częstość	Procent
Podstawowe	81	41,3
Gimnazjalne	22	11,2
Zasadnicze zawodowe	60	30,6
Średnie	28	14,3
Brak	1	0,5
Brak danych	4	2,0
Ogółem	196	100,0

Większość skazanych to osoby z niskim wykształceniem: 41% z podstawowym, 11% z gimnazjalnym, a prawie co trzeci ukończył szkołę zawodową. Wykształcenie średnie posiadało tylko 28 skazanych (14%).

Zawód miało około 53% skazanych.

Tylko co piąty wykonywał stałą **pracę** – etatową (15,3%) lub we własnym gospodarstwie, lub firmie (3,6%). Prawie połowa pracowała dorywczo. Około 12% to bezrobotni pobierający zasiłek. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 7.

Tabela 7. Źródło utrzymania, zajęcie

	Częstość	Procent
Uczy się/studiuje	8	4,1
Ani się nie uczy, ani nie studiuje, na utrzymaniu innej osoby	17	8,7
Bezrobotny	23	11,7
Pracuje dorywczo	94	48,0
Zatrudniony na stałe	30	15,3
Praca w gospodarstwie rolnym, własna działalność gospodarcza	7	3,6
Na rencie, emeryturze	4	2,0
Zasiłek z pomocy społecznej	1	0,5
Uczy się i pracuje na stałe	1	0,5
Bezrobotny na utrzymaniu innej osoby	2	1,0
Na utrzymaniu innej osoby i praca dorywcza	1	0,5
Brak danych	8	4,1
Ogółem	196	100,0

Dochody skazanych pozostawały na niskim poziomie. U ponad 80% nie przekraczały one wysokości płacy minimalnej, a ponad 7% nie osiągało dochodu w ogóle³⁷. Na pytania o stan majątkowy tylko 24 osoby podały przy przesłuchaniu posiadanie takich dóbr jak: samochód (8 przypadków – większość to stare pojazdy z 1994, 1997 r. lub wyceniane na niskie kwoty), gospodarstwo rolne (3), współwłasność budynku mieszkalnego i działki (4) lub mieszkania (2). Miesięczny dochód skazanych ilustruje tabela 8.

Tabela 8. Miesięczny dochód skazanych

Wysokość dochodów	Liczba skazanych	Procent
Brak dochodów	15	7,7
Do 1000 zł	104	53,1
Od 1000 zł do 2000 zł	56	28,6
Powyżej 2000 zł	20	10,2
Brak danych	1	0,5
Ogółem	196	100,0

W trakcie przesłuchania zebrano także informacje o **stanie zdrowia**. Ponad połowa deklarowała, że jest on dobry. Więcej niż co dziesiąty zgłaszał choroby przewlekłe i inne (np. cukrzycę, nadciśnienie, alergie, uszkodzenie kręgosłupa, depresję, inną chorobę psychiczną), a co piąty przyznawał już wtedy³⁸, że podejmował terapię uzależnień. Z alkoholizmu leczyło się 26 sprawców, z narkomanii 6, a 7 z różnych

³⁷ Zestawienie osiąganego dochodu miesięcznego z liczbą dzieci na utrzymaniu pozwala domniemywać, że duża grupa skazanych osiągała dochody poniżej granicy ubóstwa dochodowego.

W 2015 r., w którym wszczęto zdecydowaną większość postępowań w badanych sprawach, granica ubóstwa dochodowego dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 1043 zł, a dla gospodarstwa domowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci do lat 14 – 2190 zł (http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5866/29/1/1/ubostwo_2016.pdf, dostęp: 4.08.2017). W IV kwartale 2016 r. dla gospodarstwa 1-osobowego minimum egzystencji wyniosło 550 zł, a granica ubóstwa relatywnego – 770 zł (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2016-r-,14,4.html>) (dostęp: 04.08.2017).

W przypadku ubóstwa ustawowego przy obliczaniu granic ubóstwa obowiązują dwie wielkości progowe – dla osoby samotnie gospodarującej (gospodarstwo jednoosobowe) oraz dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym. W IV kwartale 2016 r. wartości progowe dla gospodarstwa 1-osobowego wynosiły 634 zł, natomiast dla gospodarstwa wieloosobowego – 514 zł; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2016-r-,14,4.html>; <http://www.wadowice24.pl/nowe/pieniadze/4074-jakie-sa-najnowsze-granice-ubostwa-w-polsce-sprawdz-czy-jestes-w-tej-grupie/4074-jakie-sa-najnowsze-granice-ubostwa-w-polsce-sprawdz-czy-jestes-w-tej-grupie.html> (dostęp: 04.08.2017).

³⁸ Zdarzało się uzyskać taką informację dopiero w późniejszym etapie postępowania, np. jeden ze sprawców dopiero podczas drugiej rozprawy powiedział o tym, że leczył się z uzależnienia.

uzależnień (najczęściej i od alkoholu, i od innych substancji psychoaktywnych), natomiast jeden ze sprawców – z uzależnienia od hazardu. Nadmierne spożywanie alkoholu odnotowano u 67 sprawców (34%); 17 osób nadużywało narkotyków, a 11 zażywało je sporadycznie.

W związku z powyższym powołano biegłych, co miało miejsce ogółem w 45 przypadkach. Najczęściej byli to psychiatry i/lub psychologowie; w kilku sprawach zasięgnięto opinii specjalisty do spraw uzależnień.

Bardzo istotną okoliczność stanowił **fakt wcześniejszych skazań**, co dotyczyło aż 83% sprawców – 164 spośród 196 (o 5 sprawcach nie wynotowano danych). Warto podkreślić, że zdecydowana większość z nich była uprzednio karana wielokrotnie. Dotychczasowo 25 osób zostało ukaranych jeden raz, 35 – dwa razy, a aż 98 – trzy lub więcej razy, w tym parę osób – kilkanaście, 1 osoba – 20 i 1 – aż 23 razy. Trzeba zwrócić uwagę, że co do 26 skazanych na sekwencję kar stwierdzono, że działali oni w warunkach recydywy szczególnej, podstawowej, a dwóch – wielokrotnej. Dokładne dane o liczbie uprzednich skazań zawarto w tabeli 9.

Tabela 9. Liczba wcześniejszych skazań

	Częstość	Procent
0/nie dotyczy	19	9,7
1	29	14,8
2	38	19,4
3	28	14,3
4	19	9,7
5	13	6,6
6	8	4,1
7	12	6,1
8	10	5,1
9	3	1,5
11	2	1,0
18	1	0,5
20	1	0,5
23	1	0,5
Brak danych	12	6,1
Ogółem	196	100,0

Zdecydowana większość, bo prawie trzy czwarte badanych, była wcześniej skazana na **karę pozbawienia wolności z zawieszeniem**, z czego co trzeci – tylko jeden raz, a pozostali – więcej razy. Liczbę uprzednich skazań na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem przedstawia tabela 10.

Tabela 10. Liczba wcześniejszych skazań na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania

Liczba wcześniejszych skazań na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem	Częstość	Procent
1	61	31,1
2	31	15,8
3	29	14,8
4	12	6,1
5	7	3,6
6	2	1,0
8	1	0,5
Ogółem	143	73,0

Karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania orzeczono za różne czyny, łącznie 177 razy. Co najmniej w 116 przypadkach doszło do wykonania zawieszonyj kary (było kilka przypadków nieodnotowania tych informacji).

Bezwzględna karę pozbawienia wolności orzeczono wcześniej wobec 72 badanych (36,7%).

W 11 przypadkach wykonano karę zastępczą pozbawienia wolności.

Łącznie co najmniej³⁹ 112 skazanych na sekwencję kar, czyli 57,1% ogółu, przebywało już wcześniej w zakładzie karnym, w tym spora część wielokrotnie (nawet 22 razy).

Prawie co czwarty badany był wcześniej skazany na **karę ograniczenia wolności**, z czego prawie 80% – raz, a pozostali – dwa lub trzy razy (por. tabela 11). Wiadomo, że wobec co najmniej 15% tych osób kara ta nie została wykonana,

³⁹ W kilku przypadkach nie wynotowano informacji o wykonaniu zawieszonyj kary pozbawienia wolności.

zwykle z powodu zamiany na zastępczą karę pozbawienia wolności (w jednym przypadku powodem było umorzenie postępowania).

Tabela 11. Liczba wcześniejszych skazań na karę ograniczenia wolności

Liczba uprzednich skazań na karę ograniczenia wolności	Częstość	Odsetek ogółu badanych	Odsetek skazanych na k.o.w.
1	37	18,9	78,7
2	9	4,6	19,1
3	1	0,5	2,1
Ogółem	47	24,0	100,0

Wobec 32 osób (16%) stosowano wcześniej i karę pozbawienia wolności (z zawieszeniem lub bez), i karę ograniczenia wolności. Liczba tych przypadków nie pozwala na dokonanie istotnych statystycznie uogólnień. Przeanalizowano je, chcąc znaleźć odpowiedź, jakich przestępstw dotyczyły (zarówno przy zastosowaniu sekwencji kar, jak i w poprzednich skazaniach). Choć różniły się, można jednak wyodrębnić pewne ich grupy. Na przykład, prawie w co trzecim przypadku chodziło o przestępstwa przeciw temu samemu dobru i z podobnych pobudek: sprawca był karany tylko za oszustwa albo tylko za prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub wbrew orzeczonemu zakazowi albo tylko za przestępstwa przeciw mieniu; pozostali popełniali czyny różnego rodzaju, np. uporczywe uchylanie się od alimentacji, kradzież, prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub: włamanie, groźba karalna, bezpodstawne uruchomienie alarmu. W większości przypadków przestępstwa, za które orzeczono sekwencję kar po wcześniejszym stosowaniu obu kar – kary ograniczenia wolności i kary pozbawienia wolności – nie cechowały się szczególnie wysokim stopniem społecznego niebezpieczeństwa. Wyjątkiem było pięć skazań za znęcanie się i za spowodowanie uszczerbku na zdrowiu średniego stopnia. W pięciu sprawach wcześniej orzeczona kara ograniczenia wolności została zamieniona na karę zastępczą pozbawienia wolności.

Grzywną wcześniej ukarano prawie trzecią część badanych, z czego 38% – raz, a pozostałych – kilkakrotnie.

Analizując wcześniejszą karalność, zwrócono uwagę na stosowanie środka probacyjnego oddania pod dozór kuratora. Dotyczyło to niewielkiej grupy badanych (28 osób).

Jeśli chodzi o **inne informacje o osobie sprawcy** („właściwości i warunki osobiste, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza starania o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie”), które wymienia się w art. 53 § 2 k.k., to w aktach sądowych niestety najczęściej ich brakowało.

W niektórych protokołach – głównie dotyczących przesłuchania przez policję lub prokuratora – zamieszczono pytania dotyczące motywacji, wyrażenia skruchy czy chęci przeproszenia pokrzywdzonego i naprawienia szkody, ale w niewielu sprawach odnotowano informację, że do tego doszło. Dwóch sprawców złożyło wniosek o przeprowadzenie postępowania mediacyjnego.

Motywacja sprawców różniła się w zależności od rodzaju przestępstwa. W tych przeciw mieniu dominowała, rzecz jasna, chęć szybkiego uzyskania korzyści majątkowych. W przypadku innych przestępstw, zwłaszcza przeciw życiu i zdrowiu, spora grupa sprawców powoływała się na uczucia patriotyczne (w kilku sprawach z art. 119 k.k.) lub na sympatię dla klubu sportowego, któremu kibicowali.

Wyczerpujące **informacje o sposobie życia przed popełnieniem przestępstwa** i o późniejszym zachowaniu znalazły się tylko w jednej trzeciej spraw – w tych, w których powołano biegłych (w 45 przypadkach) albo przeprowadzono wywiad środowiskowy (w 7 przypadkach). W pozostałych – były one zdecydowanie znikome. Warto zwrócić uwagę, że w sporej części spraw, w których na skutek złożenia wniosku sąd rozpoznawał sprawy na posiedzeniu pod nieobecność oskarżonego, bazował wyłącznie na materiałach z postępowania przygotowawczego zawartych w aktach sprawy. Sąd dysponował wtedy często jedynie najbardziej podstawowymi informacjami, o które pyta przy przesłuchaniu (wiek, stan cywilny, stan zdrowia, posiadanie innych osób na utrzymaniu, osiągnięte dochody, majątek i wcześniejsza karalność). Można się zastanawiać, czy wystarczały one do oceny właściwości i warunków osobistych oraz sposobu życia przed popełnieniem przestępstwa, a przede wszystkim do uznania, że kombinacja kar spełni pokładane w nich oczekiwania.

Nieco wyjaśnień co do dotyczących sprawcy okoliczności branych pod uwagę przy wymiarze kary, znaleziono w uzasadnieniach wyroków. Odnosi się to jednak do nielicznej grupy spraw, ponieważ strony rzadko wносиły o sporządzenie uzasadnienia na piśmie; składanie środków odwoławczych miało miejsce tylko w 18 sprawach. W uzasadnieniach sąd najczęściej skupiał się na fakcie uprzedniej karalności i niewyciągnięciu z tego wniosków przez skazanego.

W sprawie nr 80 sąd wskazał, że choć współsprawczyni rozboju była karana (za oszustwa i przerobienie dokumentu), to występki nie cechował się szczególną drastycznością. Kobieta ta zachęciła przypadkowego człowieka, z którym piła alkohol, do pójścia z nią do parku w celu odbycia stosunku płciowego. Tam współsprawca, również będący pod wpływem alkoholu, zabrał mężczyźnie portfel, używając przemocy polegającej na kopnięciu, szarpaniu i odciągnięciu rąk od tułowia. Portfel odzyskano, a pokrzywdzony nie odniósł obrażeń. Co do współsprawcy, karanego uprzednio również za rozbój, w uzasadnieniu wskazano na jego krytyczny stosunek do swojego zachowania, na zmotywowanie do terapii odwykowej, którą kontynuuje, i na duże prawdopodobieństwo utrzymania trzeźwości (skoro udaje się to już przez 8 miesięcy⁴⁰, pomimo silnych objawów depresyjnych⁴¹). Oskarżony posiada stałe zatrudnienie i jest ceniony jako pracownik; układa relacje z córką i siostrą; ma dobrą opinię w schronisku dla bezdomnych, w którym mieszka.

Także w sprawie nr 78 sąd podkreślił fakt wyrażenia skruchy przez skazanego, w innej – że popełnione przestępstwa świadczą o braku poszanowania dla cudzej własności.

W sprawie nr 24 sąd stwierdził, że choć skazany popełniał wcześniej przestępstwa, to nie jest wysoce zdemoralizowany.

W kilku uzasadnieniach podkreślono, że uzależnienie sprawcy od alkoholu lub narkotyków czy też bycie pod wpływem substancji psychoaktywnej nie jest okolicznością łagodzącą. Jak już wspomniano, problem nadużywania alkoholu dotyczył ponad 1/3 skazanych, a innych substancji – 17%.

⁴⁰ Od wszczęcia postępowania do wydania wyroku w pierwszej instancji upłynęło ponad 8 miesięcy.

⁴¹ Skazany przebywał 93 razy w szpitalach w związku z uzależnieniem i podejmowanymi próbami samobójczymi (chciał „zapić się na śmierć”, gdy po wyjściu z zakładu karnego nie miał dokąd wrócić, bo żona sprzedała mieszkanie).

Przestępstwa, za które wymierzono sekwencję kar

Rodzaje i liczbę przestępstw popełnionych przez skazanych na sekwencję kar przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Rodzaj i liczba przestępstw, za które wymierzono karę na podstawie art. 37b k.k.

Rodzaj przestępstwa	Liczba	%
Spowodowanie uszczerbku na zdrowiu	9	3,8
Udział w bójce lub pobiciu	1	0,4
Znęcanie (art. 207 k.k.)	19	7,9
Inne przeciwko rodzinie	4	1,7
Kradzież (art. 278 k.k.)	29	12,1
Włamanie (art. 279 k.k.)	33	13,3
Przestępstwa rozbójnicze (art. 280-284 k.k.)	34	14,2
Inne przeciwko mieniu	14	5,8
Prowadzenie pojazdu w stanie... (art. 178 k.k.)	17	7,1
Inne komunikacyjne i przeciwko bezpieczeństwu	4	1,7
Z ustawy o zapobieganiu narkomanii	16	6,7
Oszustwo (art. 286 k.k.)	23	9,6
Inne przeciwko obrotowi gospodarczemu	1	0,4
Przeciwko działalności instytucji (art. 222-231 k.k.)	11	4,6
Przeciwko wymiarowi sprawiedliwości (art. 244 k.k.)	13	5,4
Dyskryminacja (art. 119 k.k.)	5	2,1
Przeciwko wolności (art. 190, 190a k.k.)	2	0,8
Inne	5	2,5
Razem	240	100,0

Najwięcej było **przestępstw przeciw mieniu** – łącznie 45%. Trzeba zwrócić uwagę, że przeważały przestępstwa rozbójnicze (14%) i włamania (13%), czyli czyny z reguły o większym stopniu szkodliwości niż zwykłe kradzieże czy zniszczenia mienia. Wynik ten odpowiada ogólnopolskim danym statystycznym, w których sprawcy włamań i kradzieży rozbójniczych stanowią najliczniejszą grupę skazanych na podstawie art. 37b k.k.

Drugą pod względem liczebności grupą są **oszustwa** – prawie 10%. Kolejną – **znęcanie się** (niespełna 8%). W niektórych sprawach trwało ono wiele lat i przybierało drastyczne formy, jak na przykład pchnięcie nożem.

Większość skazań na sekwencję kar dotyczyła tylko jednego przestępstwa, ale trzeba zwrócić uwagę, że pojawiały się wśród nich przestępstwa wieloczynowe albo popełnione czynem ciągłym. Działanie czynem ciągłym przyjęto w 16 przypadkach. Wśród nich było na przykład skazanie za 58 włamań do samochodów (sprawa nr 75), za 5 kradzieży w sklepie samoobsługowym (sprawy nr 4 i 5) popełnionych w ciągu półtora tygodnia przez grupę sprawców, składającą się z dwóch kuzynów, matki i ciotki (na sekwencję kar skazano tylko dwóch młodych mężczyzn), za 17 włamań do paczkomatów i wprowadzenia w błąd co do danych personalnych osoby zamawiającej towary przez internet (sprawa nr 78). W sprawie nr 35 pracownik banku 25 razy pokonał zabezpieczenia w rachunku lokaty i przelał środki na swoje konto. Czynem ciągłym działał też uzależniony od hazardu mężczyzna, który kilkakrotnie wyniósł z miejsca pracy elektronarzędzia, wstawił je do lombardu, a nie mogąc ich wykupić (bo otrzymane za nie pieniądze przegrał) usiłował popełnić samobójstwo, zostawiając obok listu także dokumenty z lombardu (sprawa nr 3). Sprawa nr 66 dotyczyła kilku kradzieży (torebki, rowery) przez zwolnionego z zakładu karnego mężczyznę, który wyjaśniał, że nie miał pieniędzy na jedzenie.

Trzydzieści sześć skazań na sekwencję kar dotyczyło dwóch różnych przestępstw, a cztery sprawy – trzech. Najczęściej były to przestępstwa przeciw temu samemu dobru – np. kradzież zwykła i kradzież z włamaniem, znęcanie się nad różnymi członkami rodziny w różnym czasie i w różny sposób (sprawa nr 188). W 7 przypadkach skazania odnosiły się do przestępstw z ustawy o zapobieganiu narkomanii – zwykle w połączeniu z kradzieżami rozbójniczymi. W jednej sprawie prowadzący pojazd pod wpływem środka odurzającego miał przy sobie znaczną ilość konopi indyjskich. Czterdzieści jeden czynów wyczerpywało znamiona określone w większej liczbie przepisów (art. 11 § 2 k.k.).

Istotną kwestią jest **ocena charakteru, wagi czy też szkodliwości przestępstw**, za które orzeczono sekwencję kar. Trudno o zobiektywizowane kryteria, jednak z pewnością mają tu znaczenie czynniki, takie jak wyrządzone szkody, agresja, pobudki, działanie z premedytacją, w grupie, pozostawanie pod wpływem alkoholu

bądź substancji odurzających, zachowanie sprawcy po popełnieniu przestępstwa, starania o naprawienie szkody i wykazywanie (bądź nie)skruchy. Nie zawsze w aktach sprawy znajdowały się wszystkie te informacje. Niektóre jednak były ujmowane za każdym razem, np. czy sprawca popełnił przestępstwo sam, czy też w grupie – to ostatnie dotyczyło co czwartego sprawcy (50 osób). Wiadomo też, że zazwyczaj chodziło o sprawstwo bezpośrednie (3 skazania dotyczyły sprawstwa kierowniczego i 1 – pomocnictwa), najczęściej o przestępstwa dokonane (tylko 15 skazań odnosiło się do usiłowania popełnienia przestępstwa) i popełnione z winy umyślnej (poza jednym przypadkiem nieumyślnego spowodowania śmierci i niedopełnienia obowiązku prowadzącego do narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia – art. 220 § 1 k.k. w zbiegu z art. 155 k.k. – sprawa nr 36 oraz jednym przypadkiem nieumyślnego spowodowania wypadku drogowego ze skutkiem śmiertelnym – sprawa nr 154).

W tej ostatniej sprawie kierujący busem podczas cofania potrącił, a potem najechał na leżącego na jezdni człowieka, nieumyślnie powodując obrażenia w postaci złamania żeber, miednicy oraz wielonarządowy uraz skutkujący zgonem. Do tragicznego zdarzenia doszło nocą, przy złej widoczności – kierujący (trzeźwy) został poproszony przez kilku znajomych (mocno pijanych) o odwiezienie ich samochodem. Po drodze wysiadali przy stacji benzynowej, aby dokupić alkohol. Kierujący nie zauważył, że w czasie kolejnego krótkiego postoju przy bramie jeden z pasażerów wyszedł z samochodu i przewrócił się. Ponieważ z bramy wyjeżdżał inny samochód, kierowca musiał przestawić busa; cofając poczuł, że na coś najechał, ale sądził, że był to krawężnik. Pozostali pijani pasażerowie wracając z krzaków, znaleźli leżącego kolegę. Sądzili, że tylko przewrócił się na skutek nadużycia alkoholu; nie był w stanie nic wyraźnie powiedzieć tylko bełkotał, nie widać było u niego żadnych obrażeń. Pokrzywdzony miał jeszcze pić potem z nimi alkohol; rano zasnął, koledzy bezskutecznie próbowali udzielić mu pierwszej pomocy i wezwali pogotowie. Biegły stwierdził, że kierujący nie mógł widzieć ani stojącego za busem człowieka, ani już leżącego, jednak cofając pojazd powinien był upewnić się, że może to bezpiecznie zrobić – wysiąść, poprosić kogoś innego o sprawdzenie. Sprawca (lat 24, dwukrotnie karany na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem, z oddaniem pod dozór kuratora za posiadanie środków odurzających, za znieważenie funkcjonariusza i za groźby karalne – nie doszło do wykonania

zawieszonych kar), za spowodowanie tego wypadku został skazany na 6 miesięcy pozbawienia wolności i 6 miesięcy ograniczenia wolności w postaci wykonywania 30 godzin miesięcznie prac na cele społeczne.

W sprawie nr 36 właściciel traka, przygotowując prace tartaczne, nie sprawdził poprawności zamocowania kłody, która po uruchomieniu urządzenia osunęła się na pracownika. Sprawca – lat 54, dwukrotnie karany za prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu na karę pozbawienia wolności w zawieszeniu – nadużywał alkoholu, także w dniu zdarzenia; pił razem z pokrzywdzonym, u którego po śmierci stwierdzono we krwi aż 3,3 promila. Sprawcy wymierzono karę 3 miesięcy pozbawienia wolności i sześciu miesięcy ograniczenia wolności w postaci obowiązku wykonywania nieodpłatnej pracy na cele społeczne przez 35 godzin w miesiącu.

Wypada dodać, że w ponad 46% przypadków sprawcy popełnili przestępstwa, będąc pod wpływem alkoholu (i w kilku przypadkach – pod wpływem środków odurzających). Fakt ten raczej nie miał szczególnego znaczenia dla zastosowania sekwencji kar, ale może obrazować różnorodny charakter tych przestępstw. Z pewnością nadużycie alkoholu przyczyniło się na przykład do zniszczenia mienia poprzez kopnięcie przejeżdżającego samochodu, wyrwania kamery monitoringu na klatce schodowej, uszkodzenia panelu w windzie czy wiaty przystanku autobusowego (zrobił to pijany pseudokibic po przegranej „jego” klubu), bezzasadnego włączenia alarmu instalacji ostrzegającej o pożarze czy też zadzwonienia (z własnego telefonu komórkowego) na policję z informacją, że pod budynkiem policji jest bomba. Było tak również w sprawie włamania do piwnicy sąsiada i zabrania weku z papryką w occie (sprawca nocował w piwnicy, bo w związku z nadużyciem alkoholu nie wpuszczono go do domu). Na sekwencję kar skazano też ojca, który naraził troje dzieci (w wieku: 1 rok, 5 i 7 lat) na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, sprawując nad nimi opiekę (do której był zobowiązany) w stanie nietrzeźwości (1,43 mg/l). Dzieci wychylały się z okna, wyrzucały szklanki, co zostało zauważone przez sąsiadów (sprawa nr 92).

Alkohol sprzyjał też nasileniu agresji w sprawach o znęcanie, pobicie czy udział w bójce. Na uwagę zasługuje zwłaszcza grupa 19 spraw dotyczących przestępstwa znęcania się. Były w niej sytuacje wywoływania przez sprawcę realnego zagrożenia

dla życia lub zdrowia – zwłaszcza rzucanie nożem, co miało miejsce zarówno w sytuacjach, gdy znęcanie trwało zarówno kilka miesięcy (sprawa nr 112), jak i wiele lat (sprawa nr 114, 137, 172), a także duszenie (sprawa nr 171). Aż 15 sprawców było uzależnionych od alkoholu, przy czym 11 podejmowało leczenie. Do znęcania najczęściej dochodziło, gdy sprawca był pod wpływem alkoholu. Ustalenia, dotyczące ścisłego związku nadużywania alkoholu z przestępstwem znęcania się, są zbieżne z wynikami innych badań, w tym zwłaszcza prowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości⁴².

Przykładem innych niebezpiecznych przestępstw, popełnionych pod wpływem alkoholu, jest tocząca się przez kilka lat (od 2012 r.) sprawa nr 8, dotycząca udziału w pobiciu przez grupę pseudokibiców z użyciem niebezpiecznych narzędzi (maczety, siekiery, drewniane kije, rurki metalowe, gaz pieprzowy). Jedna osoba w wyniku obrażeń zmarła, u drugiej wystąpiło narażenie utraty życia. Podobnie było w sprawie nr 158 – sprawca siekierą uderzył w czoło kolegę, z którym pokłócił się, będąc pod wpływem alkoholu. Sprawca twierdził, że nie chciał go zabić, tylko przestraszyć. Biegły uznał, że miało miejsce narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i sąd przyjął, że sprawca usiłował dokonać ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ale skutku nie osiągnął, bo pokrzywdzony przytrzymał trzonek siekiery, wytracając część energii, dzięki czemu rozstrój zdrowia trwał poniżej 7 dni (w wyroku sąd przyjął kwalifikację z art. 156 § 1 pkt 2 w zw. z art. 13 § 1 i 157 § 2 k.k.).

W sprawie nr 151, będący pod wpływem alkoholu sprawca, używając przemocy polegającej na szarpaniu za ubranie i ramiona, popychaniu i przyciśnięciu ciężarem swojego ciała, usiłował doprowadzić pokrzywdzoną do obcowania płciowego. Zamierzonego celu nie osiągnął z uwagi na interwencję świadka.

Pokrzywdzonymi były w około 40% sytuacji przypadkowe, obce osoby, w około 13% – znajomi, a w około 14% – członkowie rodziny. Prawie 20% pokrzywdzonych stanowiły instytucje. Wśród wyrządzonych szkód dominowały straty materialne

⁴² D. Wójcik, B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, *Orzekanie i wykonywanie obowiązku probacyjnego uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców znęcania się (art. 207 k.k.)*, s. 33, 36-37, https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_W%C3%B3jcik%20D.%2C%20Czarnecka-Dzialuk%20B.%2C%20Drapa%C5%82a%20K._Orzekanie%20i%20wykonywanie%20obowiazku%20probacyjnego%20uczestnictwa%20w%20oddzia%C5%82ywaniach%20korekcyjno-edukacyjnych%20wobec%20sprawc%C3%B3w%20znecania%20si%C4%99%20%28art.%20207%20k.k.%29.pdf, (dostęp 15.11 2017).

(65%). Spowodowanie uszkodzenia ciała lub uszczerbku na zdrowiu miało miejsce w 20% przypadków (w tym opisane wyżej trzy przypadki spowodowania śmierci). W prawie 16% spraw sprawcy wywołali poczucie zagrożenia, a parokrotnie – trwalsze skutki psychiczne, jak np. depresję. W aktach najczęściej nie było wiadomości o tym, czy sprawca próbował zadośćuczynić, czy naprawić wyrządzoną szkodę. Informację taką odnotowano, jak wspomniano, tylko w kilku przypadkach. W niektórych sprawach pojawiła się wzmianka o odzyskaniu mienia. Niekiedy sprawcy wyrażali skruchę, np. sprawca przestępstwa z art. 226 § 1 k.k. chciał na rozprawie przeprosić policjantów, którym naubliżał – „nie wiem, co mi odbiło, byłem pijany”.

Niektóre przestępstwa były popełnione przy nadarzającej się okazji, np. zabranie pieniędzy z otwartego sejfów w dostępnym dla pracowników pomieszczeniu, przywłaszczenie wartościowego telefonu zostawionego przy kasie na stacji benzynowej (sprawca – niedawno zwolniony z zakładu karnego – tłumaczył, że znajdował się w trudnej sytuacji majątkowej, bo żona, w czasie gdy odbywał wyrok, zaciągnęła kilka „chwilówek”), kradzież telewizora z otwartego samochodu kuriera, który gdzieś na chwilę odszedł, kradzież szlifierki kątowej z remontowanej części galerii handlowej. Były też jednak przestępstwa popełnione z premedytacją i starannie przygotowane (np. rozbój z użyciem przedmiotu przypominającego pistolet, w kominiarkach) albo oszustwa internetowe lub takie, dla których uruchamiano działanie firmy, wynajęto biuro, zatrudniono pracownika albo stwarzano pozory działalności, jak w sprawie, w której sprawca wystawiał nierzetelne faktury VAT, zarejestrował na swoje dane fikcyjną działalność gospodarczą (handel złomem); sprawcy temu zarzucono również udział w zorganizowanej grupie przestępczej.

Wśród badanych spraw motywem kilku przestępstw były uprzedzenia z powodu przynależności do grupy narodowościowej czy wyznawanej religii. Na przykład, jeden ze sprawców groził mieszanemu małżeństwu pozbawieniem życia oraz znieważał Bułgara, który był muzułmaninem (sprawa nr 1) z powodu przynależności narodowej i wyznania, inny znieważał studiujących w Polsce obywateli Kirgistanu z powodu rasy (sprawa nr 2), dwaj kolejni dotkliwie pobili obywatela Chile od wielu lat mieszkającego w Polsce (sprawa nr 16) i wyjaśniali, że myśleli, iż to „islamista”, a oni

są patriotami. W sprawie pobitego Wietnamczyka sprawcy kierowali się niechęcią do „obcych”.

Tok postępowania a pojawianie się opcji skazania na podstawie art. 37b k.k.

Stosowanie sekwencji kar warto rozpatrywać nie tylko z punktu widzenia, wobec jakich sprawców i w sprawach o jakie przestępstwa najczęściej miało to miejsce, ale także kiedy, w jakim stadium postępowania i w jakich uwarunkowaniach pojawiła się taka opcja. Dlatego należy przytoczyć nieco informacji dotyczących postępowań w badanych sprawach.

W większości z nich (64,8%) nie stosowano żadnych środków zapobiegawczych. Tymczasowe aresztowanie miało miejsce w prawie 20% spraw, a dozór policji w nieco powyżej 20% spraw (odpowiednio: w 38 i 41 sprawach). Zakaz zbliżania zastosowano wobec 9 osób (4,6%), zakaz opuszczania kraju oraz poręczenie majątkowe zastosowano wobec 8 osób (4%). Dwóm podejrzany nakazano opuścić lokal mieszkalny, w przypadku jednego przyjęto poręczenie społeczne.

Warto zwrócić uwagę na to, czym kończyło się przeprowadzenie postępowania przygotowawczego. Aż w połowie przypadków prokurator wystąpił do sądu z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub środków karnych i nieraz także o wydanie określonego rozstrzygnięcia w przedmiocie poniesienia kosztów procesu. W sprawach, w których sporządzono akt oskarżenia, niekiedy dołączano do niego wnioski o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków karnych. Warto zatem przeanalizować, czy w sprawach, w których wystąpiono z takim wnioskiem, spełnione były warunki zastosowania art. 335 k.p.k. – brak wątpliwości co do okoliczności popełnienia przestępstwa i winy oskarżonego, w szczególności brak sprzeczności pomiędzy oświadczeniami dowodowymi złożonymi przez oskarżonego z dokonanymi ustaleniami, jego postawa wskazująca, że cele postępowania zostaną osiągnięte i wreszcie odpowiednie zabezpieczenie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. To ostatnie zagadnienie zostanie rozwinięte w dalszej części

opracowania; w tym miejscu należy jedynie zasygnalizować, że jest ono trudne do interpretowania.

Jeszcze trudniejsze okazuje się **zweryfikowanie przesłanki pozytywnej prognozy osiągnięcia celu postępowania bez przeprowadzenia rozprawy**, zwłaszcza w odniesieniu do faktu, że wobec większości sprawców stosowano wcześniej rozmaite kary i środki karne za nieraz wiele różnych przestępstw, a także że nie było zbyt dużo informacji osobopoznawczych. Wyjątek stanowiły sprawy, w których powołano biegłych, co wiązało się najczęściej z rozważaniem kwestii poczytalności ze względu na popełnienie przestępstwa pod wpływem alkoholu. Uzasadnienia decyzji procesowych były najczęściej lakoniczne, powtarzające ustawowe sformułowania.

Wydaje się, że postawę oskarżonych oceniano przede wszystkim na podstawie przyznania się do winy. Co dziesiąty sprawca nie uczynił tego (16 sprawców oraz 4 sprawców, którzy odwołali wcześniejsze przyznanie się do winy); co dziesiąty przyznał się częściowo, potwierdzając niektóre okoliczności bądź zarzuty (nieraz było ich kilka). Większość z ponad trzech czwartych sprawców przyznało się do winy i to najczęściej już na początku postępowania przygotowawczego (127). Natomiast 21 sprawców najpierw nie przyznało się do winy, a potem jednak to zrobiło.

Fakt przyznania się do winy wiąże się z tym, na którym etapie postępowania pojawiła się opcja zastosowania sekwencji kar. Z oczywistych względów, w sprawach osób, które nie przyznały się do winy, miało to miejsce dopiero podczas rozprawy (11 przypadków) albo w wyroku (5 przypadków); tak też było w dwóch przypadkach odwołania przyznania się do winy. W sprawach tych osób, które natomiast przyznały się do winy, opcja zastosowania sekwencji kar najczęściej pojawiała się w postępowaniu przygotowawczym (86 przypadków; w tym: na samym początku postępowania – w trakcie pierwszego przesłuchania – w 39 sprawach). To, na jakim etapie postępowania pojawiała się opcja orzeczenia sekwencji kar, ilustruje tabela 13.

Tabela 13. Pojawienie się opcji wymierzenia sekwencji kar a etap postępowania

	Częstość	Procent
Na początku postępowania przygotowawczego	40	20,4
Tuż przed zakończeniem postępowania przygotowawczego	70	35,7
W akcie oskarżenia/we wniosku	5	2,6
Podczas posiedzenia/ostatniej rozprawy	53	27,0
W wyroku	25	12,8
Brak danych	3	1,5
Ogółem	196	100,0

Możliwość orzeczenia sekwencji kar przedstawiono 56% sprawców w postępowaniu przygotowawczym, z czego ponad połowie na jego wczesnym etapie, już w trakcie pierwszego przesłuchania. W 27% spraw opcja ta wyłoniła się we wnioskach składanych w trakcie rozprawy (a w paru przypadkach – posiedzenia).

Złożenie wniosku o zastosowanie art. 37b k.k. w czasie rozprawy miało miejsce w 53 sprawach, a w 25 sprawach pojawienie się tej opcji nastąpiło dopiero w wyroku.

Na podstawie danych zawartych w aktach nie można jednoznacznie i z całą pewnością stwierdzić, kto był inicjatorem wykorzystania możliwości wymierzenia kary na podstawie art. 37b k.k. W postępowaniu przygotowawczym, jak wynika z protokołów przesłuchań, często był to policjant prowadzący przesłuchanie. Zdarzało się, że w trakcie przesłuchania telefonował do prokuratora i konsultował sprawę, po czym przedstawiał podejrzanemu konkretną propozycję. Czasem propozycję taką przedstawiano podczas kolejnego przesłuchania, po którym już najczęściej w krótkim czasie zamykano postępowanie przygotowawcze. Możliwość zastosowania sekwencji kar, pojawiająca się podczas rozprawy, wiązała się najczęściej ze złożeniem wniosku z art. 387 k.p.k. przez oskarżonego lub jego obrońcę (29 przypadków), końcowymi wnioskami prokuratora (20 przypadków). Jak więc widać, stosunkowo najczęściej inicjatywa zastosowania sekwencji kar pochodzi od prokuratura (a nieraz policji). Inne strony i uczestnicy postępowania zdecydowanie rzadziej z nią wychodziły.

Obrońca został ustanowiony w około 38% spraw (tj. w 74). W około 2/3 przypadków to obrońca z urzędu. Najczęściej był ustanowiony w postępowaniu

przygotowawczym, a tylko w 11 przypadkach – w postępowaniu rozpoznawczym i w 2 – w postępowaniu odwoławczym. Fakt posiadania obrońcy nie wiąże się w sposób statystycznie istotny z tym, kiedy pojawiła się opcja orzeczenia sekwencji kar.

Ponad połowę spraw (57%, tj. 112 spraw) rozpoznano na posiedzeniu. Zdecydowana większość (83 sprawy) zakończyła się na pierwszym posiedzeniu. Na rozprawie rozpoznano 82 sprawy, z czego tylko 26 zakończono na pierwszej rozprawie, a na drugiej lub trzeciej – odpowiednio: 15 i 16 spraw, na czwartej – 3, a na piątej – 5 spraw. Aż 7 posiedzeń było w 2 sprawach, a w 2 innych – nawet 9 i 12 posiedzeń.

Ta ostatnia (sprawa nr 56) dotyczyła próby przekupienia funkcjonariuszy odwożących podejrzanego do izby wytrzeźwień. Sprawca położył w radiowozie dwa banknoty pięćdziesięciozłotowe mówiąc, że nie chce mandatu, tylko upomnienie, i że chce dać „datek na dzieci niepełnosprawne”, co zakwalifikowano jako czyn z art. 229 § 3 k.k. Sprawca nie przyznał się do tego, że chciał skłonić funkcjonariuszy do naruszenia przepisów i odstąpienia od wykonania czynności służbowej. Zastosowano wobec niego tymczasowe aresztowanie. Akt oskarżenia skierowano do sądu po dwóch miesiącach. Pierwsza rozprawa odbyła się po kolejnych czterech miesiącach, a wyrok zapadł po półtora roku (było to prawie po dwóch latach od wszczęcia postępowania) – po kolejnych jedenastu rozprawach (nie wszystkie miały charakter merytoryczny; w paru przypadkach wystąpiły formalne przyczyny odroczenia rozprawy). O orzeczenie sekwencji kar wnioskował na ostatniej rozprawie prokurator. Sprawcę skazano na 6 miesięcy pozbawienia wolności i 10 miesięcy ograniczenia wolności w postaci wykonywania 20 godzin nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele społeczne, przepadek banknotów; zasądzone od niego koszty i opłaty. Obrońca złożył apelację, wskazując na naruszenie przepisów procesowych mogących mieć wpływ na treść orzeczenia w postaci nieobiektywnego prowadzenia czynności, przekroczenie zasady swobodnej oceny dowodów oraz błąd w ustaleniach faktycznych, że oskarżony dopuścił się czynu. Sąd w uzasadnieniu wskazał, że wymierzając karę miał na uwadze „stopień winy, społecznej szkodliwości czynu, cele zapobiegawcze i wychowawcze, potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa”. Stopień winy i szkodliwości społecznej uznał za przeciętny dla tego typu zachowań. Sąd „kierował się zasadą indywidualizacji

kary, uwzględniając przede wszystkim dyrektywę prewencji indywidualnej i ogólnej” i uznał, że orzeczona kara osiągnie te cele. Kara pozbawienia wolności poniżej dolnego progu zagrożenia i kara ograniczenia wolności polegająca na wykonywaniu pracy ma charakter zdecydowanie wychowawczy; sprawca nie będzie musiał rezygnować ze stałej pracy (bo taką pracę miał). Sąd wskazał, że nie wchodziło w grę wymierzenie kary pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania, gdyż skazany popełnił przestępstwo, będąc w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności na warunkowym zwolnieniu. Poza tym był wielokrotnie skazany na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem (za prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu, groźby karalne oraz rozbój zakwalifikowany jako czyn mniejszej wagi, ponadto sprawca był trzykrotnie karany na karę pozbawienia wolności za rozboje i pobicia), jest mało ustabilizowany życiowo (konkubinat rozpadł się w czasie procesu), bez aspiracji zawodowych (choć zawód miał). Sąd odwoławczy utrzymał w mocy zaskarżony wyrok. Choć próba przekupienia funkcjonariusza nie należy do czynów błahych, to, jak wspomniano, sąd przyznał, że stopień społecznej szkodliwości czynu jest przeciętny. Biorąc pod uwagę cały tok postępowania można uznać, że reakcja na czyn sprawcy okazała się raczej surowa (choćby kilkumiesięczne tymczasowe aresztowanie). Sprawca nie stawiał się do odbycia kary i w czasie prowadzenia badań ukrywał się. Poszukiwano go listem gończym.

Siedem rozpraw odbyło się w sprawie nr 71, o kradzież pieniędzy z mieszkania. Sprawczyni – uzależniona od alkoholu kobieta, lecząca się od kilkunastu lat, bezrobotna, trzykrotnie karana za groźby karalne, znęcanie się i znieważenie funkcjonariusza (na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem i bezwzględną oraz na grzywnę) – nie przyznała się do winy. Akt oskarżenia wpłynął do sądu po dwóch miesiącach. Pierwszą rozprawę wyznaczono w ciągu trzech tygodni i sześciokrotnie odraczano, głównie z powodu niestawiania się sprawczyni na rozprawę. Sprawczyni przebywała miesiąc w areszcie tymczasowym. Skazano ją na 2 miesiące pozbawienia wolności i 8 miesięcy ograniczenia wolności w postaci nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 20 godzin miesięcznie oraz nałożono obowiązek naprawienia szkody. Doprowadzono ją przymusowo do odbycia pozostałego miesiąca kary pozbawienia wolności, po czym zawieszono wykonanie kary ograniczenia wolności na czas terapii uzależnienia od alkoholu i odbycia programu korekcyjno-edukacyjnego, po czym została skierowana do wykonywania

prac porządkowych na terenie szkoły. Przepracowała dwa miesiące, a następnie osadzono ją w zakładzie karnym – została skazana za udział w bójce lub pobiciu na rok pozbawienia wolności; postępowanie wykonawcze w badanej sprawie zostało zawieszane na czas wykonania tej kary.

Dziewięć rozpraw odbyło się w sprawie nr 75 dotyczącej ciągu 58 włamań do samochodów. Czyny te zostały popełnione przez siedemnastolatka uzależnionego od narkotyków i dopalaczy, znajdującego się od czterech lat pod nadzorem kuratora rodzinnego (nierealizowanie obowiązku szkolnego, kradzieże). Sprawca przebywał w schronisku dla nieletnich; orzeczono natychmiastowe umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym i przez rok nie wykonano tego, bo „nieletni nie przebywał w miejscu zamieszkania”. Rozprawę odraczano ze względu na kilkakrotne niestawianie się nastolatka na badania przez biegłych psychiatrę i psychologa. Zastosowano tymczasowe aresztowanie. Postępowanie przed sądem trwało rok. Sąd wymierzył sekwencję kar 2 miesięcy pozbawienia wolności i 16 miesięcy ograniczenia wolności w postaci 40 godzin pracy miesięcznie. Do wykonania tej kary skazany nie stawiał się; kurator wniósł o zastosowanie zastępczej kary pozbawienia wolności. Skazany został umieszczony w zakładzie karnym.

Wielość terminów rozpraw była najczęściej skutkiem niestawiennictwa oskarżonych i nieskutecznymi poszukiwaniami.

W postępowaniu rozpoznawczym stawiało się przed sądem 40% oskarżonych. Posiedzenia były najczęściej prowadzone pod ich nieobecność (ponad 2/3 przypadków); prawie 42% rozpraw odbyło się bez ich udziału.

Prokuratorzy byli obecni w 48% postępowań rozpoznawczych. Świadkowie zeznawali przed sądem w 17% spraw; odnotowano tylko jeden przypadek przesłuchania biegłych na tym etapie postępowania.

Mając na uwadze uregulowania dotyczące uwzględnienia interesów osób pokrzywdzonych, warto sprawdzić, czy osoby te korzystały z prawa uczestniczenia w postępowaniu rozpoznawczym. Pokrzywdzeni byli obecni na mniej niż 17% rozpraw, a tylko w mniej niż 7% występowali na nich pełnomocnicy pokrzywdzonych.

Kolejna istotna kwestia to czas trwania postępowania w badanych sprawach – od wszczęcia postępowania przygotowawczego do wydania orzeczeń kończących postępowanie. Ilustrują to tabele 14 i 15.

Tabela 14 Statystyki – czas postępowania od wszczęcia do wydania wyroku w I instancji (w miesiącach)

N		170
	Brak danych	26
Średnia		10,6
Mediana		6,0
Minimum		0
Maksimum		207

Tabela 15 Statystyki – czas od wszczęcia do ostatecznego rozstrzygnięcia (I lub II instancji) w miesiącach

N		171
	Brak danych	25
Średnia		11,1
Mediana		7,0
Minimum		0
Maksimum		20

Średnio postępowanie od wszczęcia do wydania orzeczenia w I instancji trwało 10,6 miesiąca, a postępowanie liczone od wszczęcia do ostatecznego rozstrzygnięcia (czyli wyroku II instancji, jeśli złożono apelację; a jeśli nie, to wyroku wydanego w I instancji) – 11,1 miesiąca. Najkrótsze postępowanie – w obu kategoriach – trwało poniżej miesiąca, najdłuższe – 207 miesięcy. Rozbieżności w czasie trwania okazują się bardzo duże (0-207 miesięcy). Średnia jest oczywiście wartością miarodajną, ale nie pokazuje rozkładu wartości. Warto zatem zwrócić uwagę na medianę. Czas trwania postępowania od wszczęcia do wydania wyroku w I instancji w połowie spraw nie przekroczył 6 miesięcy, natomiast czas liczony od wszczęcia do ostatecznego rozstrzygnięcia (wyrok II lub I instancji) w połowie spraw nie przekroczył 7 miesięcy.

Od wszczęcia dochodzenia/śledztwa do daty wyroku I instancji prawie w co czwartej sprawie upływały 2 miesiące, w co piątej – 1 miesiąc, w co dziesiątej – 4 lub 5

miesiący. Istniała też – mniej liczna – grupa spraw, w których czas ten był długi (od roku do ponad 2 lat).

Kary wymierzone na podstawie art. 37b k.k.

Pierwszym „składnikiem” kar kombinowanych, będącym dolegliwym poprzez konieczność (choć – jak się okazuje – niebezwzględna) izolacji w zakładzie karnym, jest pozbawienie wolności. Wymiar tych kar przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Wymiar kary pozbawienia wolności

Wymiar kary pozbawienia wolności (w miesiącach)	Częstość	Procent
1	35	17,9
2	30	15,3
3	64	32,6
4	9	4,6
5	2	1,0
6	56	28,6
Ogółem	196	100,0

Najczęściej orzekano karę pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy, czyli w średnim możliwym. Najniższym możliwym wymiarem – 1 miesiąca – ukarano prawie 18% badanych, a karą 2 miesięcy pozbawienia wolności – 15,3%.

Karę pozbawienia wolności w jej maksymalnym wymiarze orzeczono w nieco mniej niż w jednej trzeciej spraw. Warto zauważyć, że orzekanie kar w wymiarze 4 i 5 miesięcy było bardzo rzadkie.

Wymiar kary ograniczenia wolności przedstawia tabela 17.

Tabela 17. Wymiar kary ograniczenia wolności (w miesiącach)

	Częstość	Procent
1	5	2,6
2	2	1,0
3	5	2,6
4	9	4,6
5	6	3,1
6	31	15,8
7	1	0,5
8	21	10,7
9	1	0,5
10	21	10,7
12	50	25,5
14	1	0,5
15	1	0,5
16	4	2,0
17	1	0,5
18	15	9,7
20	1	0,5
22	1	0,5
24	20	10,2
Ogółem	196	100,0

Najczęściej, bo w co czwartej sprawie, orzekano karę ograniczenia wolności w wymiarze 12 miesięcy (czyli w „środkowym” przedziale), a następnie – 6 miesięcy (prawie 16%) i w co 10 przypadku – 8 i 10 miesięcy. Najwyższy możliwy wymiar kary ograniczenia wolności (24 miesiące) zastosowano również w co dziesiątej sprawie. Kar orzekanych w najniższych możliwych przedziałach było natomiast niewiele.

Kara ograniczenia wolności z reguły polegała na obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Tylko w 4 przypadkach orzeczono potrącenie na cele społeczne części wynagrodzenia za pracę – samoistnie, a poza tym w 3 przypadkach orzeczono łącznie obie jego możliwe formy.

W 2 sprawach formą kary ograniczenia wolności został dozór elektroniczny, co było wówczas jeszcze możliwe⁴³.

Najczęściej orzekano obowiązek pracy na cele społeczne w wymiarze 20 godzin miesięcznie (prawie 40% przypadków), w co trzeciej sprawie – 30 godzin, w około 12% spraw – 40 godzin, a w ponad 6% spraw – 25 godzin. Parokrotnie zobowiązano sprawców do wykonywania miesięcznie 24, 32, 35 godzin prac na cele społeczne.

W sprawach, w których złożono wnioski o orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków karnych, sąd z reguły wyrokował zgodnie z nimi. Wyjątkiem były trzy przypadki wymierzenia surowszych sankcji. W jednym – wnioskowano o orzeczenie kary jednego miesiąca pozbawienia wolności, która miała być wykonana w systemie dozoru elektronicznego. Sąd jednak nie uwzględnił tego wniosku z uwagi na wyjątkową uporczywość w popełnianiu przestępstw przez skazanego. W drugim przypadku sąd nie zaakceptował propozycji 3 miesięcy pozbawienia wolności i 16 miesięcy ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania 30 godzin pracy miesięcznie i orzekł karę pozbawienia wolności w maksymalnym, 6-miesięcznym wymiarze i o połowę krótszą od proponowanej karę ograniczenia wolności. W trzecim natomiast – zastosował świadczenie pieniężne w wysokości dwukrotnie wyższej niż we wniosku. Były dwa przypadki zastosowania kar w wymiarze nieco niższym od wnioskowanego.

Niezwykle trudne okazuje się ocenienie ogólnej surowości reakcji prawnokarnej w postaci dwóch różnych kar, wymierzonych w rozmaitych, możliwych wymiarach, a nieraz i postaciach. Kombinacji kar jest tak wiele, że trudno o jakieś miarodajne uogólnienia. Oczywiście można pokusić się o skonstruowanie „wskaźników surowości”, wykorzystując ujęte w kodeksie karnym schematy przeliczania kar przy wymierzaniu kar zastępczych czy kary łącznej, jednak trzeba mieć świadomość, że jest to zabieg sztuczny. W nadziei, że uda się w ten sposób pokazać choćby jakieś tendencje, dokonano zabiegu, przyjmując jeden miesiąc ograniczenia wolności

⁴³ Możliwość ta została uchylona przez ustawę z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428); istniała do 14 kwietnia 2016 r.

za piętnaście dni pozbawienia wolności⁴⁴. Uzyskano wyniki przedstawione w tabeli 18.

Tabela 18. „Wskaźnik surowości” orzeczonych kar

	Częstość	Procent
1,5	1	0,5
3,0	2	1,0
3,5	2	1,0
4,0	10	5,1
4,5	7	3,6
5,0	17	8,7
5,5	3	1,5
6,0	20	10,2
6,5	2	1,0
7,0	21	10,7
7,5	1	0,5
8,0	15	7,7
8,5	1	0,5
9,0	20	10,2
10,0	11	5,6
11,0	11	5,6
11,5	1	0,5
12,0	22	11,2
13,0	3	1,5
14,0	1	0,5
15,0	7	3,6
18,0	18	9,2
Ogółem	196	100,0

Zdecydowanie łagodnie potraktowanych było niewielu sprawców; poza tym „wskaźnik surowości” rozłożył się dość równomiernie.

Oprócz sekwencji kar pozbawienia i ograniczenia wolności, w 8 przypadkach (4%) zastosowano grzywnę. Wobec niektórych sprawców wymierzono środki karne.

⁴⁴ Proporcje przeliczania wymiaru kar odpowiadają tym przyjętym w art. 65 k.k.w. – jeden dzień zastępczej kary pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom kary ograniczenia wolności.

W stosunku do prawie 30% orzeczono obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, wobec co dziesiątego sprawcy – nawiązkę i wobec 5,6% – świadczenie pieniężne. W ponad 6% przypadków orzeczono przepadek oraz zakaz prowadzenia pojazdów, a w ponad 3% – zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach oraz kontaktowania się z określonymi osobami. Trzech sprawców pozbawiono praw publicznych i 3 wyroki podano do publicznej wiadomości. Kosztami postępowania obciążono 21% sprawców. Wobec 12% skazanych zastosowano inne środki. Po 9 razy nałożono obowiązek powstrzymywania się od nadużywania alkoholu oraz podjęcia terapii uzależnień (w tym: jednocześnie oba te zobowiązania – w stosunku do 6 skazanych), a wobec 3 osób – obowiązek uczestniczenia w programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy. W pojedynczych przypadkach zastosowano zobowiązania do łożenia na utrzymanie dziecka, do wykonywania pracy zarobkowej oraz do przeproszenia pokrzywdzonego.

Na podstawie informacji zawartych w aktach spraw niełatwo ocenić, czy sekwencja wymierzonych kar uwzględniała relację ich dolegliwości w odniesieniu do dyrektyw wymiaru kary zawartych w art. 53 § 1 k.k. oraz formalnych kryteriów współmierności kary do stopnia winy sprawcy i do stopnia szkodliwości społecznej jego czynu, do potrzeby oddziaływania na sprawcę (prewencja szczególna) oraz ogólnoprewencyjnego oddziaływania wyroku. Trudność też sprawiałaby ocena pod kątem czynienia zadość tzw. społecznemu poczuciu sprawiedliwości⁴⁵. Ograniczenia wynikają nie tylko z niedostatków informacji zawartych w aktach, zwłaszcza motywów wybrania takiej a nie innej reakcji karnej, ale także z subiektywności dokonywania tego typu ocen oraz z problemu z określeniem, co jest reakcją sprawiedliwą czy właściwą. Z tego powodu w więcej niż połowie spraw (61,2%) uznano, że nie można w umotywowany sposób ocenić zapadłych wyroków pod tym kątem.

W 26,5% spraw pozytywnie oceniono wymierzenie sekwencyjnych kar, a w 11,7% spraw (w 23) wskazano na okoliczności przemawiające za oceną negatywną. W 8 sprawach reakcję karną z wykorzystaniem sekwencji kar oceniono jako zbyt surową, w szczególności ze względu na zastosowanie maksymalnego wymiaru kary pozbawienia wolności. Na przykład, aż na 6 miesięcy pozbawienia wolności skazano

⁴⁵ Por. R. Gietkowski, *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 53.

sprawcę włamania do sąsiedzkiej piwnicy i kradzież słoika papryki (spożytej „na miejscu” przez uzależnionego od alkoholu sprawcę, którego rodzina nie wpuściła do domu). Były również 4 niezbyt poważne czyny, tzw. „wybryki po alkoholu”, jak np. zniszczenie kamery na klatce schodowej. Surowa okazała się też reakcja wobec 2 sprawców wykorzystanych jako „słupy”, podających swoje dane osobowe, aby umożliwić zakup na raty obcym osobom, niemającym zamiaru spłacić tego kredytu. Podobna sytuacja pojawiła się w przypadku współwłaściciela firmy, którego wspólnik dokonał oszustw i zniknął, albo wobec syna, na którego dane ojciec zarejestrował działalność i dopuścił się oszustwa. Zbyt surowe wydawało się orzeczenie kary pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy wobec człowieka, który w nagłej sytuacji kierował samochodem wbrew orzeczonemu zakazowi. Jechał on sam po pomoc lekarza, gdyż nie było dostępnej karetki; był trzeźwy. Miały miejsce również sprawy, w których wydawało się, że sąd nie uwzględnił wszystkich okoliczności łagodzących, jak uczestniczenie w terapii, dobra opinia, trudna sytuacja rodzinna (maleńkie dziecko w skrajnym ubóstwie). Znacznie jednak częściej wątpliwości dotyczyły rozmiaru łagodzenia odpowiedzialności wobec kilku sprawców, wielokrotnie wcześniej karanych za podobne czyny (dotychczasowe wyroki nie powstrzymały ich przed ponownym popełnieniem przestępstw). Zastrzeżenia pojawiły się także w przypadku wymierzania sekwencji kar w stosunku do osób, wobec których toczyły się postępowania karne w sprawach o inne czyny, o czym z reguły było wiadomo (zwłaszcza gdy sprawca przebywał w związku z tym w areszcie), albo w kilkunastu sytuacjach, gdzie należało liczyć się z odwieszeniem wcześniejszej kary pozbawienia wolności i potrzebą orzeczenia kary łącznej. Może to wskazywać na traktowanie wymierzenia sekwencji kar jako sposobu łagodzenia surowości represji karnej, a w szczególności szansy dla skazanych, wobec których nie można zastosować warunkowego zawieszenia wykonania kary.

Były też problemowe sytuacje, wynikające zapewne z niedostatecznych informacji. Mowa tu na przykład o sprawcy, wobec którego w odstępie miesiąca dwukrotnie wymierzono sekwencje kar, a dopiero w postępowaniu wykonawczym stwierdzono, że ma pierwszą grupę inwalidzką (brak oka, chory kręgosłup), w związku z czym nie mógł wykonywać prac na cele społeczne.

Przypadki, w których natomiast uznano wymierzenie sekwencji kar za trafną reakcję, dotyczyły sytuacji, gdy sprawca uprzednio był kilkakrotnie skazywany (zwłaszcza na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem albo na kary wolnościowe, które nie odniosły skutku), gdy czyny były niezbyt poważne i nie wyrządziły dużych szkód albo gdy rola współsprawcy w poważnym czynie pozostawała istotnie mała. Na pozytywną ocenę zasługuje również wzmocnienie reakcji prawnokarnej poprzez orzekanie obowiązków probacyjnych, choć jak wyżej wskazano, odnosiło się to do niewielkiej liczby przypadków.

Ocena, czy zaproponowane we wnioskach kary i inne środki uwzględniały **prawnie chronione interesy pokrzywdzonego**, nie jest łatwa. Sami pokrzywdzeni rzadko przejawiali aktywność w postępowaniu; najczęściej tylko składali zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa oraz zeznania w postępowaniu przygotowawczym. Tylko 22 pokrzywdzonych wystąpiło z wnioskiem, np. o dopuszczeniu ich do udziału w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego (8), o naprawienie szkody (6), o powództwo adhezyjne (2), o nadanie klauzuli wykonalności oraz, w pojedynczych przypadkach, o możliwość zapoznania się z aktami, o odpis wyroku, o zastosowanie kary pozbawienia wolności i niestosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, o przesłuchanie bez obecności sprawcy, którego się boi, o utrzymanie środka zapobiegawczego – opuszczenia lokalu. Przejawem uwzględniania praw pokrzywdzonych może być orzeczenie obowiązku naprawienia szkody. Miało to miejsce w mniej niż 1/3 orzeczeń. Warto odnotować, że w niektórych sprawach pojawiały się wiadomości o niewykonaniu powyższego zobowiązania i o bezskutecznej egzekucji. W około 14% spraw dopatrzoneo się okoliczności wskazujących, że nie zostały w należyty sposób uwzględnione interesy pokrzywdzonych. Tylko w co czwartej sprawie można było z przekonaniem stwierdzić, że interesy pokrzywdzonego zostały w możliwie najlepszy sposób uwzględnione. W ponad połowie spraw trudno to ocenić. Uczestniczenie pokrzywdzonych w postępowaniu często ograniczało się do złożenia zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w roli świadka w postępowaniu przygotowawczym. W postępowaniu rozpoznawczym pojawiali się oni, jak już wspomniano, rzadko.

Apelację złożono tylko od 19 wyroków. Najczęściej zaskarżali wyrok sprawcy lub ich obrońcy. Prokuratorzy odwoływali się tylko w pięciu przypadkach (wśród nich był

przypadek, w którym odwołanie zostało później wycofane), a pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego – w jednym (sprawa nr 78, już powoływana). *Ten ostatni przypadek dotyczył 17 czynów zakwalifikowanych z art. 279 § 1 w zbiegu z art. 286 § 1 k.k., polegających na wprowadzeniu w błąd co do danych personalnych osoby zamawiającej towar przez internet i włamaniach do paczkomatów, skąd sprawca zabrał zamówione na różne nazwiska kosztowne rzeczy (takie jak pierścionek z brylantem, markowe ubrania, perfumy – wyrządził szkody w wysokości 51 000 złotych). Sprawca – lat 43, o wykształceniu podstawowym, pracujący dorywczo – był wcześniej 11 razy karany za oszustwa i inne przestępstwa przeciwko mieniu (dwukrotnie na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem i ośmiokrotnie na karę bezwzględną, a oprócz tego siedmiokrotnie wymierzono mu grzywnę). Opcja orzeczenia sekwencji kar pojawiła się dopiero w wyroku, po kilku terminach rozpraw, na które oskarżony nie stawiał się i przedstawiał zwolnienia lekarskie. Sąd orzekł karę pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy i 22 miesięcy ograniczenia wolności w postaci wykonywania pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin miesięcznie. Pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego wskazał w apelacji, że kara nie jest adekwatna do stopnia winy i stopnia społecznej szkodliwości czynów, ich nagminności i faktu, że sprawca uczynił sobie z ich popełniania źródło utrzymania, a także to, że tak niska kara nie spełnia też celów wychowawczych, a ponadto szkoda nie została naprawiona (sąd jednak orzekł obowiązek jej naprawienia, choć z uwagi na wysokość szkody można było wątpić, czy sprawca się z tego wywiąże). Sąd okręgowy utrzymał wyrok w mocy, uznając zastosowanie art. 37b k.k. za prawidłowe i podkreślając, że sąd rejonowy wnikliwie analizował zarówno okoliczności obciążające, jak i łagodzące, np. ujawnienie przestępstwa i przyznanie się do winy („gdyby nie postawa oskarżonego nie doszłoby do jego wykrycia”). Sąd rejonowy w uzasadnieniu wskazał, że koniunkcja kar będzie najskuteczniejszą metodą wdrożenia oskarżonego do przestrzegania porządku prawnego i że trzymiesięczny pobyt w zakładzie karnym ma szansę spełnić rolę odstrasżającą. To stwierdzenie można jednak podać w wątpliwość, skoro sprawca przebywał wcześniej wielokrotnie w zakładzie karnym. Do wykonania kary w momencie prowadzenia badań nie doszło; sprawca nie zgłosił się do zakładu karnego i wszczęto jego poszukiwania.*

W apelacjach wskazywano bardzo różne zarzuty. Pojawiały się zarzuty dowolnej oceny zeznań, uznania za przestępstwo młodzieżowego żartu (chodziło o odmowę oddania wziętego od pokrzywdzonego telefonu) albo że czyn nie był rozbojem tylko pobiciem. W innej sprawie odwrotnie, stawiano zarzuty nie uwzględnienia faktu sprowokowania sytuacji przez pokrzywdzonego, nadmiernej surowości wyroku – i to nie tylko kary pozbawienia wolności, ale i kary ograniczenia wolności (np. wskazywano, że po wyjściu z zakładu sprawca ma zapewnioną stałą pracę, co uniemożliwi mu wykonywanie prac na cele społeczne w orzeczonej wysokości). Podnoszono także, że sprawca nie posiadał obrońcy pomimo tego, że leczył się psychiatrycznie, że sprawca jest niewinny, że został pomówiony w związku z konfliktem rodzinnym, że skazany powinien zostać uznany za niepoczytalnego, że zbyt surowa kara spowoduje odwieszenie kary pozbawienia wolności za przestępstwo podobne, a sprawca zmienił swoje życie – leczy się, pracuje i planuje ślub.

Prokuratorzy w (nielicznych) składanych apelacjach zarzucali np. nieorzeczenie dozoru kuratora wobec młodocianego współsprawcy, niezastosowanie art. 87 § 2 k.k. przy wymierzaniu kary łącznej (czyli kwestie prawne) i nieraz zbyt dużą łagodność wyroku wobec znacznej społecznej szkodliwości przestępstw godzących w cudzą własność i nagminności popełniania przestępstw. W jednej apelacji prokurator zarzucił błędne założenie, że kierowanie pojazdem pod wpływem alkoholu na bocznej drodze (kolejny raz) jest podstawą odstąpienia od dożywotniego pozbawienia prawa kierowania pojazdami.

W 13 spośród 19 apelacji utrzymano zaskarżone wyroki w mocy, w 2 sprawach zmieniono wymiar kary. Jedną apelację przekazano do ponownego rozpoznania (ze względu na naruszenie prawa do obrony – oskarżony nie miał kontaktu z obrońcą przed posiedzeniem, a gdy wyrażał zgodę na proponowaną karę, był pod wpływem leków w związku z uzależnieniem), jedną – pozostawiono bez rozpoznania, gdyż złożono ją nieprawidłowo, a inną – pozostawiono bez rozpoznania jako niedopuszczalną, bo dotyczyła ona okoliczności objętych wnioskiem.

Na podstawie akt przeważnie trudno odpowiedzieć na pytania: dlaczego prokurator zaproponował we wniosku wymierzenie sekwencji kar? dlaczego sąd sięgnął po taką reakcję prawnokarną? Uzasadnienia wniosków o skazanie bez rozprawy i orzeczenie

uzgodnionej z oskarżonym sekwencji kar najczęściej były lakoniczne i wielokrotnie ograniczały się do powtórzenia sformułowań zawartych w art. 335 k.p.k., dotyczących okoliczności, w jakich można go zastosować (niebudzące wątpliwości przyznanie się do winy, postawa oskarżonego wskazująca na to, że cele postępowania zostaną osiągnięte). Uzasadnień wyroków, jak już wspomniano, odnotowano niewiele.

W sprawie nr 110 o nierespektowanie orzeczonego zakazu prowadzenia roweru w recydywie w uzasadnieniu wyroku wymieniono wcześniejsze skazania (czterokrotne karanie: za prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu i za wykroczenie prowadzenia roweru po spożyciu alkoholu oraz trzykrotnie za niestosowanie się do orzeczonego zakazu prowadzenia roweru, co wskazuje na lekceważący stosunek do wymiaru sprawiedliwości; stosowano wcześniej trzykrotnie karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania, którą jednak wykonano, raz na pozbawienie wolności i dwukrotnie na grzywnę). Powód złamania zakazu był zdaniem sądu wyjątkowo błahy (raczej powody, gdyż najpierw sprawca podał, że jechał rowerem, bo musiał szybko oporządzić kaczki, a potem – że cielęła się wtedy krowa), a miało chodzić o pokonanie odległości 150 metrów. Okoliczności przemawiających na korzyść sprawcy sąd się nie dopatrzył. Sprawcę skazano na miesiąc pozbawienia wolności i 12 miesięcy ograniczenia wolności w postaci wykonywania 20 godzin pracy na cele społeczne w miesiącu, co miało „spełnić cele zapobiegawcze i wychowawcze, jak również w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa oraz w zakresie szacunku wobec norm prawnych”. Dalej sąd stwierdził, że „resocjalizacja skazanego może być prowadzona tylko w warunkach zakładu karnego, jednak sama kara pozbawienia wolności nie wystarczy; zastosowanie kary mieszanej (...) może pozwolić oskarżonemu na refleksję nad swoim postępowaniem, może go wdrożyć do przestrzegania prawa”. Po odbyciu miesięcznej kary pozbawienia wolności sprawca nie stawił się na wezwanie kuratora w celu odbycia kary ograniczenia wolności i dopiero gdy złożono wniosek o wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności, wyjaśniał, że nie dostał wcześniejszego wezwania. Ponieważ stwierdzono, że zachowanie skazanego było poprawne, wniosku o wykonanie kary zastępczej nie uwzględniono i przystąpiono do wykonywania kary ograniczenia wolności (dopiero 5 miesięcy po opuszczeniu zakładu karnego).

Problemy wykonywania sekwencji kar

Badania pozwoliły na wskazanie szeregu problemów z wykonywaniem kar orzeczonych na podstawie art. 37b k.k., pomimo że tylko część sądów przesłała akta wykonawcze. Dotyczyły one tylko 55 przypadków. Pozostałe sądy nie przesłały akt wykonawczych, powołując się przede wszystkim na konieczność dostępu do akt sprawy, gdyż postępowanie wykonawcze jest w toku. Istotnie, ponieważ możliwość orzeczenia sekwencji kar weszła w życie w lipcu 2015 r., w większości spraw w okresie prowadzenia badań postępowanie wykonawcze nie zostało zakończone. Tym niemniej uzyskane informacje zwracają uwagę na szereg znaczących kwestii.

Dość oczywistym stwierdzeniem jest, że przy wykonaniu sekwencji kar można liczyć się z możliwymi trudnościami praktycznymi dotyczącymi wykonania każdej z nich, a ponadto z problemami, które wynikają z przekazywania sprawy po wykonaniu kary pozbawienia wolności do wykonania kary ograniczenia wolności. Wśród zbadanych spraw zaobserwowano różną praktykę prowadzenia postępowania wykonawczego. W szczególności w pewnej grupie sądów właściwych do wykonania kary ograniczenia wolności przekazywano odpis wyroku do zespołów kuratorskich, zanim zaczęto wykonywać karę pozbawienia wolności. Niekiedy jeszcze przed stawieniem się sprawcy do zakładu karnego był on wzywany do biura kuratora i przeprowadzano standardowe czynności o charakterze informacyjnym, które zwykle odbywają się przy rozpoczęciu wykonywania kary ograniczenia wolności. Potem postępowanie wykonawcze zawieszano do czasu zakończenia wykonywania kary pozbawienia wolności. W większej części zbadanych przypadków sprawę przekazywano do zespołów kuratorskich dopiero po opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego. Treść § 383 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych⁴⁶ analizowana wraz z treścią § 401 zarządzenia w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej⁴⁷ może nasuwać pewne wątpliwości. W § 383 ust. 1 Regulaminu wskazuje się, że w celu wykonania kary orzeczonej na podstawie art. 37b lub 87 § 2 k.k. sąd nadzorujący wykonanie kary

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. poz. 2316 ze zm.); dalej: Regulamin.

⁴⁷ Zarządzenie Nr 81/03/DO Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 ze zm.); dalej: Zarządzenie.

pozbawienia wolności zawiadamia sąd właściwy do nadzoru nad wykonaniem kary ograniczenia wolności, przez przesłanie mu odpisu prawomocnego wyroku. Zauważyć trzeba, że **nie określono terminu zawiadomienia przez przesłanie odpisu wyroku**. W § 383 ust. 2 i 3 Regulaminu wskazuje się zaś, że sąd nadzorujący wykonanie kary pozbawienia wolności **bezzwłocznie** zawiadamia sąd właściwy do nadzoru nad wykonaniem kary ograniczenia wolności **o wykonaniu kary pozbawienia wolności albo o warunkowym zwolnieniu lub udzielonej przerwie, albo o zaistnieniu przeszkód prawnych do niezwłocznego wykonania kary pozbawienia wolności, przesyłając odpisy wydanych postanowień**.

Zgodnie z § 383 ust. 5 Regulaminu otrzymanie informacji o ustaniu przeszkód prawnych do niezwłocznego wykonania kary pozbawienia wolności nie stanowi dla sądu nadzorującego wykonanie kary ograniczenia wolności podstawy do wstrzymania wykonywania kary ograniczenia wolności ani zawieszenia postępowania wykonawczego. Zgodnie z § 384 ust. 1 sąd właściwy do nadzoru nad wykonywaniem **kary ograniczenia wolności kieruje ją do wykonania niezwłocznie** po otrzymaniu **zawiadomienia** o wskazanych wyżej sytuacjach (w § 383 ust. 2-4). Jeżeli sąd nadzorujący wykonywanie kary ograniczenia wolności zawiesił postępowanie wykonawcze, niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia podejmuje czynności w celu rozważenia podjęcia tego postępowania. Zgodnie z § 384 ust. 3 Regulaminu sąd właściwy do nadzoru nad wykonywaniem kary ograniczenia wolności nie rzadziej niż co 6 miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia, o którym mowa w § 383 ust. 1, ustala w sądzie nadzorującym wykonywanie kary pozbawienia wolności, czy istnieją podstawy do skierowania do wykonania kary ograniczenia wolności albo do podjęcia zawieszzonego postępowania wykonawczego.

Z kolei w myśl wspomnianego zarządzenia w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych, wpisu do wykazu "Wo" dokonuje się **niezwłocznie po wydaniu zarządzenia w przedmiocie wykonania kary**, a jeżeli kara ma być wykonywana przez inny sąd niż ten, który ją orzekł, **niezwłocznie po nadejściu odpisu orzeczenia, z poleceniem wykonania kary ograniczenia wolności**. Jeśli kara ograniczenia wolności ma być wykonywana przez inny sąd niż ten, który ją orzekł, odpis orzeczenia wraz z poleceniem wykonania kary przesyła się temu sądowi, bez wpisywania sprawy w wykazie "Wo" (§ 401 ust. 4 Zarządzenia).

Natomiast informacje o przesłaniu sprawy do wykonania innemu sądowi, a także ewentualne informacje z tego sądu dotyczące sposobu wykonywania kary ograniczenia wolności, należy odnotować w prowadzonym przez kierownika sekretariatu urzędzeniu pomocniczym (§ 401 ust. 5 Zarządzenia). Potem zaś, teczkę zawierającą odpis wykonywanego orzeczenia wraz z zarządzeniami **niezwłocznie** przekazuje się zespołowi kuratorskiej służby sądowej do dalszego prowadzenia (§ 402 Zarządzenia), a w przypadku sprawy przekazanej z innego sądu należy sąd przekazujący powiadomić o przystąpieniu do wykonania kary (§ 403 Zarządzenia).

W zasadzie więc do zespołu kuratorskiego sprawa powinna trafiać dopiero po wykonaniu kary pozbawienia wolności. Spotykana praktyka wcześniejszego podejmowania czynności przez sądy i zespoły kuratorskie mogła jednak przynieść takie korzyści jak: dłuższy czas na poszukiwanie odpowiedniej pracy zgodnej z kwalifikacjami i umiejętnościami, uświadomienie skazanemu, że zaraz po opuszczeniu zakładu karnego ma przystąpić do wykonywania konkretnych obowiązków. Można przypuszczać, że im krótszy okres upływa (z różnych względów) od wykonania kary pozbawienia wolności do rozpoczęcia wykonywania kary ograniczenia wolności, tym lepiej, choćby dla osiągnięcia oczekiwanych od sekwencji kar efektów w zakresie prewencji szczególnej.

Należy mieć na względzie także fakt, że wykonaniem kolejnych kar często zajmują się sądy i zespoły kuratorskie w różnych miastach. W badanych sprawach dane o tym, po jakim czasie od zakończenia wykonywania kary pozbawienia wolności zaczyna się wykonanie kary ograniczenia wolności, były tylko w 26 sprawach. W 13 z nich nastąpiło to w czasie do 1 miesiąca, w 7 – do dwóch miesięcy, w 4 – do 3 miesięcy. W 2 sprawach odstęp czasu pomiędzy wykonaniem kary pozbawienia wolności a rozpoczęciem wykonania kary ograniczenia wolności wyniósł aż pół roku.

Analizując okres czasu, który upłynął od wydania wyroku do rozpoczęcia wykonania kary pozbawienia wolności, stwierdzono, że w 13 na 55 spraw, w których były w aktach odpowiednie dane, uległ on wydłużeniu w związku z niestawieniem się sprawcy do zakładu karnego i z koniecznością wydania nakazu doprowadzenia albo nawet zarządzenia poszukiwań skazanego.

W 7 sprawach odroczone wykonanie kary pozbawienia wolności. W 16 – wnioskowano o odbycie tej kary w systemie dozoru elektronicznego (w większości rozpatrywane pozytywnie).

Przeszkodą do wykonania w zakładanym terminie kary ograniczenia wolności najczęściej był fakt przebywania skazanych w tym czasie w zakładach karnych (odbywanie kary pozbawienia wolności, zwłaszcza uprzednio zawieszonych z innych spraw dawniejszych lub późniejszych w stosunku do wyroku, w którym wymierzono sekwencję kar) lub w areszcie śledczym – 16 przypadków. W 12 sprawach nie doszło do wykonania kary ograniczenia wolności z powodu wydania wyroku łącznego. W 11 sprawach złożono wnioski o wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności z powodu niezgłoszenia się do wykonania kary ograniczenia wolności lub uchylania się od wykonywania wskazanych prac na cele społeczne. W 2 sprawach skazani zmarli przed przystąpieniem do wykonywania kary ograniczenia wolności (jeden w zakładzie karnym, drugi już po wyjściu z niego – zdiagnozowano chorobę nowotworową, której rozwoju nie udało się zahamować).

Podsumowanie

Analiza ustawodawstwa, poglądów doktryny i danych statystycznych oraz badanie akt spraw sądowych zaowocowała zebraniem wielu informacji o rozmiarach stosowania sekwencji kar, o rodzaju i charakterze przestępstw, za które wymierzano sekwencję kar, a także o sylwetkach sprawców oraz o kontekstach stosowania wobec nich art. 37b k.k. Pozwoliło to na sformułowanie ustaleń kierujących uwagę na wiele ciekawych wątków.

Przede wszystkim wprowadzenie tej nowej instytucji w prawie karnym należy ocenić pozytywnie jako pozwalającą indywidualizować odpowiedzialność karną za popełnienie dużej grupy przestępstw o średnim ciężarze społecznej szkodliwości, umożliwiać wprowadzanie do tej reakcji kar wolnościowych o charakterze naprawczym i racjonalizować politykę karną, dając szansę sprawcom, wobec których nie jest możliwe stosowanie warunkowego zawieszenia wykonania kary. Jednakże brak jasności co do jej celów normatywnych oraz przesłanek stosowania wywołuje istotne wątpliwości w stosunku do zakresu i sposobu jej stosowania i wykonywania.

Warto przeanalizować, czy w świetle badań instytucję tę wykorzystuje się w celach wskazanych w (dość lakonicznym) uzasadnieniu projektu ustawy, która ją wprowadziła.

Z jego treści można wnioskować, że sekwencja kar ma zniwelować skutki radykalnego ograniczenia możliwości orzekania kary pozbawienia wolności z zawieszeniem. „W miejsce tej formy kary orzekanej za tego rodzaju czyny zabronione jedynym substytutem stałaby się bezwzględna kara pozbawienia wolności. Dlatego projektodawca przewidział dodanie nowego przepisu w postaci art. 37b k.k. (...). Jest to sposób inkorporacji kar wolnościowych do typów czynów zabronionych zagrożonych karą pozbawienia wolności od roku do 10 lub od dwóch do 12 lat”⁴⁸. Powyższe stwierdzenie sugeruje, że chodzi o łagodzenie represji karnej.

⁴⁸ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/39FD209B7AC6C45AC1257CDE0042D631/%24File/2393-uzas.docx> (dostęp: 26.03.2018).

Na podstawie analizy badanych akt spraw sądowych można przyjąć, że zastosowanie art. 37b k.k. miało służyć właśnie temu celowi. W szczególności dotyczyło to pewnej grupy spraw, w których nie było możliwości, aby wymierzyć karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem.

Z uzasadnienia projektu ustawy wprowadzającej art. 37b k.k. można także wnioskować, że stosowanie sekwencji kar ma służyć prewencji specjalnej. Wskazano bowiem, że w wielu sytuacjach wymierzenie krótkoterminowej kary izolacyjnej jest wystarczające dla osiągnięcia odpowiedniego oddziaływania w zakresie prewencji specjalnej oraz że uzupełnieniem oddziaływania penalnego stanie się kara ograniczenia wolności, skierowana ku ugruntowaniu społecznie pożądanych zachowań skazanego, a jednocześnie pozbawiona tak silnego stygmatyzującego skutku.

Pojawiają się wątpliwości, w jakim stopniu powyższe stwierdzenie, dotyczące oddziaływania w zakresie prewencji specjalnej, można odnieść do osób wielokrotnie wcześniej karanych, i to nawet długim pozbawieniem wolności. Trudno tu oczekiwać efektu wstrząsu albo efektu wychowawczego. Ponadto osoby takie mogły już zostać naznaczone społecznie przez fakt kilkakrotnych pobytów w zakładzie karnym, choć oczywiście każda z nich mogła ten efekt pogłębiać lub utrwać. W tym przypadku celem może być łagodzenie represji karnej w sytuacji braku możliwości zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary i danie sprawcom szansy, gdy są przesłanki pozytywnej prognozy.

Warto podkreślić, że w badanych sprawach beneficjentami skazania na sekwencję kar w zdecydowanej większości (w ponad 80%) były osoby karane za rozmaite przestępstwa (często wielokrotnie) na kary różnego rodzaju. W szczególności znajdowały się wśród nich osoby już skazywane i na karę pozbawienia wolności, i na karę ograniczenia wolności. Można się zastanawiać, jakie względy przemawiały za zastosowaniem wobec nich kombinacji tych kar. Wymierzone poprzednio, w jakimś odstępie czasu, nie zapobiegły ponownemu popełnieniu przestępstw, co jednak, jak wiadomo, bywa uwarunkowane różnorodnymi okolicznościami. Czy zatem zdecydowano się sięgnąć po ich kombinację, licząc na lepszy efekt dzięki wykonaniu tych kar bezpośrednio jedna po drugiej, mając przy tym świadomość, że zastosowanie tylko kary pozbawienia wolności w przedziale zagrożenia za dane

przestępstwo i tak znów nie wpłynie na zmianę życiowych postaw skazanych? Oczywiście zawsze warto próbować przerwać „zakłęty krąg” kolejnych napiętnowań i szukać alternatyw, które mogą okazać się bardziej skuteczne niż kara, która nie dała pożądanego efektu powstrzymującego od popełnienia przestępstwa.

Wydaje się, że – jak już pisano – powodem sięgnięcia po sekwencję kar było przede wszystkim pragnienie złagodzenia odpowiedzialności. Warto jednak rozważyć, czy nie chodziło o „nagrodzenie” sprawcy przyznającego się do winy i chcącego dobrowolnie poddać się karze albo o zachęcenie do przyznania się do winy. Interesującym jest, jaką rolę mogły też pełnić względy ekonomii procesowej związane z zastosowaniem art. 335 i 389 k.p.k. i uproszczeniem procedury. Trudno analizować te kwestie tylko w oparciu o informacje zawarte w aktach sprawy. Dlatego warto byłoby poznać poglądy praktyków na ten temat. Można sądzić, że omawiane problemy i wątpliwości wynikać mogą z braku jasności co do przesłanek i wskazań wymierzania obu kar w sekwencji. We wspomnianym uzasadnieniu zawarto stwierdzenie, że „projekt wprowadza bowiem ustawową dyrektywę wymiaru kary istotną jedynie ze względu na dolny próg sankcji (*verba legis* „niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia”)”⁴⁹, co jednak niewiele tłumaczy. Mikołaj Małecki wywodził, że uzasadnione jest *de lege lata* twierdzenie, iż instytucja z art. 37b k.k. znajduje zastosowanie na etapie sędziowskiego wymiaru kary, nie modyfikując granic abstrakcyjnej sankcji za popełnienie czynu zabronionego pod groźbą kary⁵⁰. W świetle badań aktowych uznano za zasadne postawienie pytania, jaki wpływ na korzystanie z instytucji, znaczącej dla sędziowskiego wymiaru kary, ma to, że tak często propozycja jej zastosowania pojawia się na wcześniejszych etapach postępowania i że jest tak silnie wiązana ze składaniem wniosków o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy i o orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar (art. 335 k.p.k.) oraz wniosku o wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzania postępowania dowodowego. Obie instytucje pozwalają na występowanie z propozycją zastosowania sekwencji kar. Warto przypomnieć, że ich wymiar niemal zawsze był przez sąd przyjmowany.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ M. Małecki: *Sekwencja krótkoterminowej kary pozbawienia wolności...*, s. 38.

Kolejny problem stanowi kwestia, czy przy wymierzaniu sekwencji kar – zwłaszcza gdy w grę wchodziły tryby konsensualne – dostatecznie zabezpieczano interesy osób pokrzywdzonych. W oparciu o wyniki badań nie można tego w sposób uprawniony potwierdzić. Należy zwrócić uwagę na takie niepokojące ustalenia jak: stosunkowo niewielka liczba przypadków orzeczenia środków na rzecz pokrzywdzonych (mniej niż w co trzeciej sprawie), niewielka aktywność procesowa pokrzywdzonych, niekorzystanie przez zdecydowaną ich większość z przysługujących im uprawnień.

Wypada porównać uzyskane w badaniach empirycznych informacje z założeniami stworzenia instytucji, wskazanymi w uzasadnieniu projektu rządowego. Potwierdziło się w dużej mierze, że jest to reakcja karna skierowana wobec sprawców poważniejszych występów. Świadczą o tym zarówno dane statystyczne, jak i wyniki badań aktowych. W przypadku takich przestępstw jak kradzieże rozbójnicze i włamania, orzeczenie sekwencji kar dotyczyło znaczącego odsetka skazanych, bo nawet 15%, i zapewne w części spraw zostało zastosowane ze względu na niemożność wymierzenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. W przypadku innych przestępstw odsetek sprawców skazanych na kary kombinowane był niewielki.

Wprowadzenie możliwości orzeczenia sekwencji kar można ocenić pozytywnie z kilku względów.

Dobre rozwiązanie to zwiększanie możliwości elastycznego dostosowywania reakcji do indywidualnego przypadku, a także poszerzenie katalogu możliwych reakcji prawnokarnych.

Możliwość orzekania krótszych (poniżej dolnego progu zagrożenia) kar pozbawienia wolności pozwala na łagodzenie represji karnej. W szczególności ważne jest to w sytuacji ograniczeń w stosowaniu środka probacyjnego w postaci zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Zdecydowanie pozytywnie należy ocenić poszerzenie możliwości „odkupienia” przestępstwa poprzez pracę na cele społeczne. Zwiększa to bowiem szanse reagowania na przestępstwo w sposób zgodny z paradygmatem sprawiedliwości naprawczej, w którym kładzie się nacisk na reakcje ukierunkowane na aktywne

czynienie dobra i przywracanie budujących więzi społecznych, a nie na znoszenie dolegliwości wywoływanych wskutek izolacji.

Wprowadzona możliwość orzekania sekwencji kar ma jednak szereg mankamentów.

Wiążą się one, po pierwsze, z istniejącymi niejasnościami co do funkcji normatywnych instytucji uregulowanej w art. 37b k.k. Mylące jest w tym względzie także nazewnictwo – „kara mieszana” sugeruje istnienie nowego rodzaju kary, którego jednak ustawa nie wymienia.

Ponadto, występują wątpliwości dotyczące zakresu stosowania – czy odnosi się do występków zagrożonych tylko karą pozbawienia wolności, czy również karami nieizolacyjnymi.

Brak jest jasności co do kryteriów stosowania tej reakcji prawnokarnej. Poza ogólnymi dyrektywami wymiaru kary (warto mieć przy tym na uwadze, że w przypadku reakcji na podstawie art. 37b k.k. chodzi o różne rodzaje kar) w zasadzie można posłkować się tylko kryteriami zdroworozsądkowymi i oceną indywidualnych przypadków.

Korzystanie z możliwości wymierzenia sekwencji kar głównie w celu złagodzenia represji karnej skutkuje praktycznymi konsekwencjami i trudnościami. W szczególności dotyczą one skazywania na sekwencję kar sprawców wcześniej skazanych na karę pozbawienia wolności w zawieszeniu oraz tych mających w toku sprawy o kolejne przestępstwa, co stwarza konieczność wymierzenia kary łącznej, w której najczęściej dochodzi do zamiany kary ograniczenia wolności na karę pozbawienia wolności.

Przy wykonywaniu, wchodzącego w skład sekwencji kar, ograniczenia wolności napotyka się problemy, jakie występują przy wykonywaniu tej kary orzekanej samoistnie. Wynikają one z różnych przyczyn, w tym z nieprawidłowości w działaniach sądów, kuratorów, instytucji, w których wykonywana jest praca, oraz z uchylania bądź nienależytego wywiązywania się z tego obowiązku przez skazanych⁵¹. Ponadto pojawiają się trudności związane z często istniejącą

⁵¹ W szczególności wskazano je w raporcie z badań prowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości: M. Jankowski, W. Sych, *Wykonywanie kary ograniczenia wolności. Zagadnienia węzłowe w świetle praktyki*, Warszawa 2017

koniecznością przekazywania wykonywania kolejnych kar przez inne sądy. Zapewne rozmaite wątpliwości są przyczyną niestosowania omawianej instytucji aż w 1/3 sądów rejonowych.

Uwagi de lege lata

Wobec wskazanych wyżej różnych problemów wiążących się z orzekaniem i wykonywaniem sekwencji kar należy rozważyć:

- 1) zbadanie, czy skazanie na sekwencyjnie wykonane kary jest skuteczną reakcją na przestępczość i czy spełnia zakładane przy jej wprowadzaniu cele, w szczególności przez sprawdzenie skali powtórnej karalności (poprzez wystąpienie do Krajowego Rejestru Skazanych o odpowiednie dane, zwłaszcza o informacje o badanych skazanych na podstawie art. 37b k.k.)⁵² – interesujące byłoby porównanie tego wyniku ze skalą recydywy skazanych za podobne przestępstwa bez skorzystania z omawianej instytucji (analiza z wykorzystaniem grupy kontrolnej);
- 2) zainicjowanie wśród praktyków wymiaru sprawiedliwości i teoretyków prawa karnego szerokiej wymiany poglądów oraz dyskusji na temat założeń teoretycznych sekwencji kar oraz kwestii dotyczących jej stosowania (w szczególności poprzez organizowanie seminariów, spotkań roboczych lub konferencji naukowych);
- 3) zbadanie poglądów prokuratorów, sędziów i kuratorów, które pozwoliłoby wyjaśnić problemy i trudności związane z korzystaniem z możliwości skazania na sekwencję kar, będące przyczyną jej niestosowania w około 1/3 sądów⁵³ – ciekawy aspekt to również poznanie opinii osób skazanych na sekwencje kar;
- 4) przeanalizowanie potrzeby sformułowania wytycznych lub wskazań co do przesłanek i sposobu stosowania art. 37b k.k. w jego obecnym kształcie w odniesieniu do różnych grup skazanych (pierwszy raz karanych, recydywistów) i różnego rodzaju przestępstw (w szczególności z użyciem przemocy);

⁵² W Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości przechowywane są sporządzone w trakcie niniejszych badań aktowych zapytania o karalność skazanych, które mogą zostać wykorzystane.

⁵³ Wymienione wyżej prace badawcze zakładały przeprowadzenie w końcu 2017 r. badań fokusowych wśród wszystkich wskazanych grup zawodowych, jednak zrezygnowano z nich w sytuacji zaistniałych wówczas nowych priorytetów i zadań IWS wymagających zaangażowania środków finansowych.

- 5) wyjaśnienie kwestii prowadzenia postępowania wykonawczego w sprawach, w których orzeczono sekwencję kar, i wypracowanie sposobu działania zapewniającego jak najsprawniejsze podejmowanie kroków prowadzących do najszybszego wykonania kary ograniczenia wolności po zakończeniu wykonywania kary pozbawienia wolności;
- 6) przeanalizowanie praktyki wykonywania pierwszej części wyroku w systemie dozoru elektronicznego (w badaniach było 16 takich przypadków) i jej ewentualnego wpływu na przygotowanie do wykonania kary ograniczenia wolności;
- 7) rozpropagowanie przykładów dobrej praktyki w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności⁵⁴, w szczególności wypracowanego we Wrocławiu tzw. kaskadowego systemu, w którym uczestniczy instytucja pośrednicząca⁵⁵ pomiędzy kuratorem a placówką, w której wykonuje się karę; dzięki bezpośredniemu kontaktowi wszystkich tych podmiotów możliwe jest znaczne przyspieszenie reakcji na problemy w wykonywaniu kary i podjęcie natychmiastowego działania np. w przypadku niestawienia się skazanego do pracy⁵⁶;
- 8) rozwijanie programów sprawiedliwości naprawczej, obejmujących organizowanie prac na cele społeczne. Przykładem może być działanie Wrocławskiego Centrum Sprawiedliwości Naprawczej na rzecz stworzenia optymalnych warunków do wykonywania przez sprawców wykroczeń i drobniejszych przestępstw obowiązku nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne. Dzięki zorganizowaniu współpracy z kilkudziesięcioma instytucjami, corocznie około 700 skazanych wykonuje w nich różne prace – usuwanie napisów tzw. mowy nienawiści oraz likwidowanie skutków aktów wandalizmu, prace porządkowe na terenie zakładów pracy i szkół itp.

⁵⁴ M. Solon-Lipiński, *Użyteczni skazani*, „Na wokandzie” 2014/23, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-23-2/dobre-praktyki-numer-23/uzyteczni-skazani.html>, (dostęp: 10.05.2018).

⁵⁵ Może to być organizacja społeczna lub jednostka samorządowa (M. Solon-Lipiński, *Użyteczni...*).

⁵⁶ Por. jw.; więcej o tym: G. Miśta, *Wrocławski kaskadowy model wykonywania kary ograniczenia wolności. Od kryzysu do efektywnego wykonywania kar* [w:] A. Kwieciński (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, Wrocław 2016, s. 57-59.

Wykonywanie pracy jest na bieżąco kontrolowane, a skazani mają możliwość otrzymania pomocy i porad⁵⁷.

⁵⁷ Więcej informacji na ten temat n stronie <https://www.wcsn.pl/idea/> (dostęp: 10.05.2018).

Postulaty de lege ferenda

1. Potrzebne jest znowelizowanie przepisów dotyczących stosowania sekwencji kar, aby zlikwidować wątpliwości co do funkcji normatywnej instytucji skazania na sekwencję kar.
2. Warto rozważyć zmianę usytuowania przepisów dotyczących możliwości orzeczenia sekwencji kar, zwłaszcza przeniesienie ich do rozdziału VI k.k., w którym określa się zasady wymiaru kary⁵⁸.
3. Koniecznym staje się uporządkowanie nazewnictwa poprzez ewentualne zawarcie w ustawie określenia oddającego charakter tego środka; prowadzioby to do odejścia od nietrafnego, aczkolwiek popularnego, terminu „kara mieszana” na rzecz używania pojęcia np. „sekwencja kar”.
4. Należy rozważyć ujęcie w przepisach szczególnych dyrektyw stosowania sekwencji kar, wyjaśnienia celów takiego rozwiązania, przesłanek stosowania go w stosunku do recydywistów; w ich przypadku można wskazać na okoliczności uzasadniające łagodzenie represji karnej, bo trudno tu liczyć na efekt szoku czy odstraszenia stosunkowo krótkim, kolejnym pobytem w zakładzie karnym, czego z kolei można oczekiwać w przypadku sprawców pierwszy raz karanych, młodocianych; odnośnie do wcześniej karanych połączenie pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności może przynieść lepsze efekty niż przeciwdziałanie recydywie metodą „dajemy więcej tego, co wcześniej nie zadziało”.
5. Warto wziąć pod uwagę uszczegółowienie przepisów dotyczących wykonywania kar orzeczonych na podstawie art. 37b k.k.

⁵⁸ J. Kosonoga-Zygmunt [w:] *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 341.

Aneks

Kwestionariusz – Stosowanie sekwencji kar (art. 37b k.k.)

1. Numer kwestionariusza
2. Liczba tomów akt
3. Sąd 1) Rejonowy 2) Okręgowy w.....
(odp. podkreślić)
4. Sygn. akt (gł.; wykon.).....

DANE O SPRAWCY (+ wypełnienie karty karnej)

5. Płeć: 1) mężczyzna 2) kobieta 6. Data urodzenia:
- (dd-mm-rr)

7. Stan cywilny

- 1) kawaler/panna
- 2) żonaty/zamężna
- 3) żyje w konkubinacie
- 4) rozwiedziony/rozwiedziona lub w separacji
- 5) wdowiec/wdowa

8. Liczba dzieci na utrzymaniu sprawcy

- 1) nie ma
- 2)

9. Wykształcenie

- 1) podstawowe
- 2) gimnazjalne
- 3) zasadnicze zawodowe

4) średnie

5) wyższe

10. Czy ma zawód?

1) nie

2) tak

11. Praca, źródło utrzymania (w momencie popełnienia przestępstwa)

1.) uczy się/studiuje

2) ani się nie uczy, ani nie studiuje; na utrzymaniu innej osoby

3) bezrobotny

4) pracuje dorywczo

5) zatrudniony na stałe

6) pracuje w gospodarstwie rolnym, prowadzi własną działalność
gospodarczą

7) renta/emerytura

12. Osiągany dochód miesięczny

13. Stan majątkowy

**14. Czy są inne informacje i opinie dot. właściwości i warunków osobistych
sprawcy?**

1) nie

2) tak – jakie?

.....

**15. Skąd pochodzą informacje o właściwościach i warunkach osobistych
sprawcy?**

1) wywiad środowiskowy

2) opinie biegłych – jakie?

3) inne – jakie?

16. Stan zdrowia

1) dobry (fizyczny i psychiczny)

2) przewlekle chory

3) choroba psychiczna

- 4) niepełnosprawność – jaka?
- 5) psychopatia
- 6) uzależnienie – jakie?
- 7) inny – jaki?

17. Nadużywanie alkoholu

- 1) nie
- 2) tak

18. Używanie substancji psychoaktywnych (dopalacze, leki)

- 1) nie
- 2) sporadycznie
- 3) nadużywa

19. Czy leczył się z uzależnień?

- 1) nie
- 2) tak, z alkoholizmu
- 3) tak, z narkomanii
- 4) tak, z różnych uzależnień – jakich?

20. Poprzednia karalność

- 1) niekarany
- 2)

rodzaj kary, środka, in.	ile razy	p-stwo z art.	inf. o wykonaniu
pozbawienie wolności z zawieszeniem			
pozbawienie wolności			
ograniczenie wolności			
grzywna			
dozór kuratora			

DANE O PRZESTĘPSTWIE

21. Liczba przestępstw

22. Krótki opis najpoważniejszego zarzutu i ew. modyfikacje z wyroku *tylko* czyny objęte skazaniem na podstawie art. 37b k.k.)

.....

.....

.....

23. Informacje o przestępstwie i kwalifikacja z wyroku

	czyn I art.	czyn II art.	czyn III art.	liczba czynów
Kwalifikacja prawna – czyn				
Inne art. w kwalifikacji				
Współsprawstwo 1) nie, popełnił sam 2) w grupie dorosłych 3) z nieletnim lub w grupie z nieletnim				
Forma sprawstwa 1) sprawstwo bezpośrednie 2) sprawstwo kierownicze 3) podżeganie 4) pomocnictwo				
Formy stadialne 1) przygotowanie 2) usiłowanie 3) dokonanie				
Forma winy 1) umyślna 2) nieumyślna				
Czy był pod wpływem alkoholu? 1) nie 2) tak				
Czy był pod wpływem śr. psychoaktyw.? 1) nie 2) tak				
Pokrzywdzony				

1) społeczeństwo, porządek prawny 2) obcy, przypadkowy 3) znajomy 4) rodzina 5) instytucja				
Wyrządzona szkoda 1) materialna 2) na ciele 3) poczucie zagrożenia, depresja itp. 4) inne – jakie?.....				
Czy naprawił szkodę? 1) nie 2) tak				

DANE O SPRAWIE (POSTĘPOWANIU)

24. Data wszczęcia dochodzenia/śledztwa (*podkreślić formę; dd-mm-rr*)

.....

25. Stosowane środki zapobiegawcze

- 1) tymczasowe aresztowanie
- 2) dozór policji
- 3) zakaz opuszczania kraju, zatrzymanie paszportu
- 4) poręczenie majątkowe
- 5) poręczenie społeczne
- 6) nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego
- 7) zakaz zbliżania

26. Czy przyznał się?

- 1) nie
- 2) tak
- 3) częściowo
- 4) najpierw nie, potem tak
- 5) najpierw tak, potem nie

27. Czy sprawca miał obrońcę?

- 1) tak – z wyboru
- 2) tak – z urzędu

28. Od którego etapu postępowania był obrońca?

- 1) w postępowaniu przygotowawczym
- 2) dopiero w postępowaniu przed sądem

29. Czy pokrzywdzony/jego pełnomocnik był aktywny, składał wnioski?

- 1) nie był aktywny, nie składał wniosków
- 2) tak – jakie?

30. Akt oskarżenia/wniosku do sądu – data wpływu do sądu

31. Kiedy pojawiła się opcja orzeczenia sekwencji kar?

- 1) na początku postępowania przygotowawczego
- 2) tuż przed zakończeniem postępowania przygotowawczego
- 3) w akcie oskarżenia/we wniosku
- 4) w wyniku mediacji
- 5) podczas posiedzenia/ostatniej rozprawy (protokół)
- 6) w wyroku

32. Propozycja sekwencji kar była wynikiem

- 1) wniosku prokuratora w związku z art. 335 k.p.k.
- 2) mediacji
- 3) wniosku sprawcy/obrońcy w zw. z art. 387 k.p.k.
- 4) wniosku sprawcy/obrońcy po postępowaniu dowodowym
- 5) wniosku prokuratora po postępowaniu dowodowym
- 6) końcowych wniosków prokuratora
- 7) końcowych wniosków sprawcy/obrońcy

33. Sprawę sąd rozpoznał na

- 1) posiedzeniu
- 2) rozprawie

34. Uczestniczenie w posiedzeniu/rozprawie

	tak	nie
sprawca		
obrońca		
pokrzywdzony		
pełnomocnik pokrzywdzonego		
prokurator		
świadkowie		
biegli		

35. Data pierwszego posiedzenia/rozprawy**36. Czy sprawa zakończyła się na pierwszej rozprawie/posiedzeniu**

1) tak

2) nie; liczba posiedzeń/rozpraw

37. Data wyroku w I instancji**38. Wymiar kary (kpw – liczba miesięcy + kow liczba miesięcy) +.....****39. Forma KOW**

1) nieodpłatna dozorowana praca – ile godzin/mies.

2) inna – jaka

.....i

40. Czy orzeczono taką karę, jak proponowano w uzgodnieniach?

1) tak

2) nie – surowszą – jaką?

3) nie – łagodniejszą – jaką?

41. Inne orzeczone kary i środki karne

1) grzywna

2) świadczenie pieniężne

3) pozbawienie praw publicznych

4) zakaz zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności gospodarczej

- 5) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, opieką, leczeniem, edukacją dzieci
- 6) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu
- 7) zakaz wstępu na imprezę masową
- 8) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych
- 9) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
- 10) zakaz prowadzenia pojazdów
- 11) przepadek
- 12) obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za krzywdę
- 13) nawiązka
- 14) podanie wyroku do publicznej wiadomości

42. Przesłanki zastosowania art. 37b k.k. z uzasadnienia

.....
.....

43. Informacje z uzasadnienia o właściwościach i warunkach osobistych sprawcy, o sposobie życia przed popełnieniem przestępstwa (również o pozytywnych)

.....
.....

44. Czy była apelacja?

- 1) nie
- 2) tak, prokurator
- 3) tak, obrońca/sprawca
- 4) i prokurator, i obrońca
- 5) inne – jakie:

45. Zarzuty podniesione (każdej z apelacji)

.....
.....

46. Data wyroku w II instancji

47. Wyrok II instancji

- 1) utrzymanie wyroku w mocy
- 2) przekazanie do powtórnego rozpoznania
- 3) zmiana kwalifikacji –

48. Wymiar kary II instancji

.....

49. Czy utrzymano w mocy orzeczoną sekwencję kar?

- 1) nie
- 2) tak

UWAGI I OCENY

50. Czy uzgodniona kara i inne środki uwzględniały prawnie chroniony interes pokrzywdzonego?

- 1) tak
- 2) nie.....

51. Czy sekwencja kar uwzględniała relację stopnia winy i dolegliwości, zadośćuczynienie społecznemu poczuciu sprawiedliwości?

- 1) nie.....
 - 2) tak.....
-

POSTĘPOWANIE WYKONAWCZE *(wypełniane, jeśli są dane w aktach sprawy)*

52. Data uprawomocnienia wyroku

53. Data przekazania do wykonania

54. Data rozpoczęcia wykonywania k.p.w.

55. Data zakończenia wykonywania k.p.w

56. Data rozpoczęcia wykonania k.o.w.

57. Data zakończenia wykonywania k.o.w.

58. Uwagi co do terminu wykonywania kar (przyczyny opóźnień itp.)
.....

59. Jak kontrolowano wykonanie k.o.w.?

- 1) kurator sprawdzał
- 2) sprawca składał oświadczenia, zaświadczenia
- 3) sąd zwracał się do instytucji, w której sprawca odbywał program
- 4) inne formy – jakie?.....

60. Częstotliwość kontroli

- 1) na początku
- 2) na końcu
- 3) trakcie trwania kary
- 4) inna – jaka?.....

61. Czy sąd pytał o realizowanie k.o.w. w trakcie wykonywania

- 1) nie
- 2) tak

62. Czy były trudności, problemy z wykonaniem k.o.w.

- 1) nie
- 2) tak – jakie?

Bibliografia

1. Błaszczak M., *Kara mieszana* [w:] S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka (red.) *Przyszłość polskiego prawa karnego. Alternatywne reakcje na przestępstwo*, Olsztyn 2015, s.154.
2. Bojarski T., *Kara Łączona – komentarz do art. 37b* [w:] T. Bojarski (red.) *Kodeks karny Komentarz*, Warszawa 2016, s. 165.
3. Choduń A., *Koncepcja wykładni prawa Macieja Zielińskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016/4, s. 58.
4. „Chrońmy kodeksy przed politykami”, „Rzeczpospolita”, <http://www.rp.pl/arttykul/1098495-Kodeks-karny--kary-mieszane-powowelizacji.html#ap-1>
5. Czarnecka-Działuk B., Wiktorska P., *Sprawiedliwość i jej różnorodne oblicza* [w:] *Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Warszawa 2013, s. 237-257.
6. Fattah E., *The dawning of a new era in social reaction to crime: promise, potential and limitations of restorative justice*, „Archiwum Kryminologii” 2012/34.
7. Gietkowski R., *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 53.
8. Gooch G., Williams M., *A Dictionary of Law Enforcement*, 2007, <http://dx.doi.org/10.1093/acref/9780192807021.001.0001>
<http://oxfordindex.oup.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095654860>
9. Grześkowiak A. [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 326-331.
10. Jankowski M., Sych W., *Wykonywanie kary ograniczenia wolności. Zagadnienia węzłowe w świetle praktyki*, Warszawa 2017

<https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS%20Jankowski%20M.%2CSych%20W.%20Wykonywanie%20kary%20ograniczenia%20wolno%C5%9Bci.pdf>

11. Kosonoga-Zygmunt J. [w:] R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 341.
12. Majewski J., *Komentarz do art. 37b k.k.; teza 3 i teza 7* [w:] J. Majewski, *Kodeks Karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
13. Małecki M., *Co zmienia nowelizacja art. 37b k.k.?*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016/2, s. 21.
14. Małecki M., *Sekwencja krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności (art. 37b k.k.) – zagadnienia podstawowe*, „Palestra” 2015/7-8, s. 37.
15. Małecki M., *Wstrząśnięta, nie mieszana*, <https://dogmatykarnisty.blogspot.com/search/?q=wstrz%C4%85%C5%9Bni%C4%99ta>, 28 kwietnia 2015.
16. Miśta G., *Wrocławski kaskadowy model wykonywania kary ograniczenia wolności. Od kryzysu do efektywnego wykonywania kar* [w:] A. Kwieciński (red.) *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, red., Wrocław 2016, s. 57-59.
17. Moczydłowski P., *Probacja*, <https://www.rpo.gov.pl/pliki/1177487895.pdf>
18. Mozgawa M. (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2017, s.13.
19. New Sentences: *Criminal Justice Act 2003. Guideline*, Sentencing Guidelines Council, s. 24, https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/imposition-consultation/supporting_documents/SGC%20New%20Sentences%20CJA%202003%20PDF%201.pdf
20. *Opinia o projekcie ustawy z dnia...2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw – projekt z dnia 10 grudnia 2013 r.*, <https://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja->

[kodyfikacyjna-prawa-karnego/opinie-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-karnego/download,2663,3.html](https://www.kodyfikacyjna-prawa-karnego/opinie-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-karnego/download,2663,3.html)

21. *Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 809)*, Kancelaria Senatu, Biuro Legislacyjne, <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/2846/plik/809.pdf>
22. Sakowicz A., *Opinia prawna na temat projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2393) z 23 czerwca 2014 r.*, <http://docplayer.pl/amp/38798599-Opinia-prawna-na-temat-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-druk-sejmowy-nr-2393.html>, s. 9.
23. Siemaszko A. (red.), *Atlas przestępczości w Polsce 3*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2003, str. 255.
24. Solon-Lipiński M., *Użyteczni skazani*, „Na wokandzie” 2014/23, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-23-2/dobre-praktyki-numer-23/uzyteczni-skazani.html>
25. Szymanowski T., *Reforma prawa karnego w Polsce. Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny z dnia 8 maja 2014 r.*, „Palestra” 2014/9, s. 115.
26. Tkaczyk K., *Współczesny system karania w Anglii i Walii*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok XII: 2008, s. 308.
27. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/39FD209B7AC6C45AC1257CDE0042D631/%24File/2393-uzas.docx>
28. Wischmeyer T., *Strafrechtliche Sanktionen und ihre Reform in England und Wales*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft” 2006, Bd 118, z. 3, s. 777.

29. Wójcik D., Czarnecka-Działuk B., Drapała K., *Orzekanie i wykonywanie obowiązku probacyjnego uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-educacyjnych wobec sprawców znęcania się (art. 207 k.k.)*, s. 33, 36-37, https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_W%C3%B3jcik%20D.%2C%20Czarnecka-Dzialuk%20B.%2C%20Drapala%20K.%20Orzekanie%20i%20wykonywanie%20obowiazku%20probacyjnego%20uczestnictwa%20w%20oddziaływaniach%20korekcyjno-educacyjnych%20wobec%20sprawcow%20znecania%20sie%20art.%20207%20k.k.%29.pdf